

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra francouzského jazyka a literatury

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jazyková politika Francie se zaměřením na období Francouzské revoluce

Language policy of France with a focus on French Revolution

Antonie Jarošová

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Jančík

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání — Francouzský jazyk se zaměřením na vzdělávání

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma **Jazyková politika Francie se zaměřením na období Francouzské revoluce** vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 10. 4. 2015

.....

podpis

ANOTACE

Název bakalářské práce: Jazyková politika Francie se zaměřením na období Francouzské revoluce

Klíčová slova: jazyková politika, Francouzská revoluce, Starý režim, regionální jazyk, francouzština, unifikace národního jazyka

Anotace:

Tato bakalářská práce se zabývá jazykovou politikou v období Francouzské revoluce. Sleduje vývoj francouzského jazyka během období Starého režimu až do konce Francouzské Revoluce. Soustředí se na proměnu vnímání jazykové otázky během těchto dvou period a zkoumá vývoj jazyka především během let 1789 - 1794, kdy byla francouzština poprvé ustanovena oficiálním jazykem. Práce se zajímá také o prostředky napomáhající šíření jazykové politiky a snahy zničit regionální jazyky. Nakonec vyhodnocuje úspěšnost revolučního úsilí. Práce je vypracována metodou rešerše a zkoumá jednotlivé dekrety vydávané revoluční vládou.

ANOTATION

Title of the thesis: Language policy of France with a focus on French Revolution

Key words: the language policy, French Revolution, Old Regime, regional languages, French language, unification of the national language

Anotation:

The bachelor thesis deals with the language policy in the period of the French Revolution. It follows the development of French language during Old Regime until the end of French Revolution. Thesis focuses on transformation of the perception of language policy mainly during years 1789 till 1794, when French language was established as the official language. It also takes interest in resources that contributed to spreading of the language policy, and in endeavour to abolish regional languages. Finally, it evaluates success of the revolutionary effort. This thesis is drafted by using research method and it conducts a study of individual decrees passed by the Revolutionary government.

Obsah

Úvod.....	6
1 Varianty jazyka – vymezení pojmů.....	8
1.1 Rozdělení regionálních jazyků	9
1.2 Nářečí <i>d'oil, d'oc</i> a frankoprovensálština	10
1.2.1 Nářečí <i>d'oc</i>	10
1.2.2 Nářečí <i>d'oil</i>	11
1.2.3 Frankoprovensálština	11
2 Jazyková situace v období Starého režimu	13
2.1 Rozvoj francouzštiny v 17. století.....	13
3 Počátek revoluce	16
4 Jakobínská republika.....	18
4.1 Déclaration des droits de l'homme et du citoyen.....	18
4.2 Počátky jazykového uvědomění	19
4.2.1 Situace po roce 1790	20
4.3 Jednotný jazyk	22
4.4 Jazyková situace v období 1795 – 1799	24
4.5 Lingvistický výzkum abbé Gregoira	25
4.5.1 Kdo byl Henri Gregoire pro Revoluci.....	26
4.5.2 Distribuce dotazníků	27
4.5.3 Typy otázek.....	28
4.6 Grégoirova <i>Zpráva o nezbytnosti a prostředcích, kterými lze vypudit patois a sjednotit užívání francouzského jazyka</i>	30
5 Výbor pro veřejné vzdělávání	32
5.1 Prostředek šíření národního jazyka - vzdělávání.....	32
5.2 Aktivity Výboru veřejného vzdělávání po roce 1792.....	35
5.3 Uvolnění poměrů po červencovém převratu 1794	37

6	Francouzská akademie v revolučním období.....	39
6.1	Starý režim a Akademie	39
6.2	Akademie v období Revoluce	39
	Závěr	42

Úvod

Tématem této bakalářské práce je *Jazyková politika Francie se zaměřením na období Francouzské revoluce*. Francouzská revoluce je dodnes nejvýznamnějším mezníkem v historii Francie, který s sebou nesl výrazné politické i mocenské změny napříč celou Evropou. Fakta o Francouzské revoluci jsou všeobecně známá, a proto se tato bakalářská práce zaměří na dopady revoluční snahy sjednocení národa a sjednocení jazyka. Práce se bude zabývat prvními jazykovými zákony, které ustanovovaly francouzštinu jako celonárodní jazyk, charakterizuje dialekty a poté dopad revoluce na tyto dialekty, analyzuje lingvistický výzkum Henriho abbé Grégoira vytvořený pro potřeby jazykového sjednocení občanů, porovná postoj monarchie a revoluce vůči jazykové stránce. Bude se odkazovat k *Prohlášení práv člověka a občana* z roku 1789, k jednotlivým jazykovým zákonům a některým projevům vůdčích osobností.

Cílem této práce je podat přehled o jazykové situaci během Revoluce a porovnat ji s dobou předrevoluční, budeme se snažit objasnit, jakými prostředky stát ovlivňoval jazykový vývoj, a nakonec zhodnotit, zda revoluční jazykové snahy byly úspěšné. Práce je vypracována metodou rešerše. Bude hodnotit postoj k jazykové otázce během revolučních let pomocí nejdůležitějších zákonů a vyjádření některých členů vlády týkajících se jazykové otázky.

Francie se již od svého vzniku setkávala s problémy jazykové jednoty. Kvůli osídlování jednotlivých území různými kmeny vznikaly jazykové diference mezi obyvateli. Téměř po celý středověk vévodila jazykům na francouzském území latina. Její modifikované formy bylo možno slyšet po celé zemi. A právě hovorová podoba latiny dala základ vzniku francouzského jazyka.

V první kapitole si shrneme problematiku mnohvrstevnosti a rozrůzněnosti francouzského jazyka. Vymezíme jeden ze základních termínů této bakalářské práce a tím je regionální jazyk a jeho vztah k francouzskému jazykovému celku, stručně charakterizujeme základní diatopické francouzské dialekty.

V následující kapitole zmapujeme postavení Starého režimu k jazykové otázce. Budeme sledovat francouzský jazyk od jeho vzniku až do roku 1789, tedy vypuknutí Revoluce, která vztah k jazykové jednotce zcela změnila. Zaznamenáme

některé události, které poznamenaly vývoj francouzského jazyka – zpočátku upřednostnění francouzštiny nad latinu, později nad ostatní minoritní jazyky. Budeme se věnovat především 17. století, ve kterém francouzský jazyk prošel důležitým vývojovým obdobím, a začala se ustalovat jeho norma. Také podáme přehled o tzv. purismu, který v 17. století ovlivnil i některé členy Akademie.

Následně shrneme události a podněty, které daly vzniknout Francouzské revoluci. Připomeneme její hlavní důvody a původní záměry, stejně jako vlivy, které na Revoluci působily. Budeme se věnovat ustanovení *Deklarace práv člověka a občana* z roku 1789 a vztahu ke stránce jazykové. Budeme sledovat vývoj jazykové politiky od roku 1789 během první republiky, konkrétně se zaměříme na období konventu a jakobínské diktatury. Uvedeme nejdůležitější zákony, které zpočátku jen znevýhodňovaly postavení regionálních jazyků, postupně ale vedly ke snaze vymýtit je.

V další kapitole podrobně rozebereme výzkum Henriho Gregoira, který zkoumal rozšíření patois na francouzském území v letech 1790 – 1790. Jeho dotazník lze označit za *první známý lingvistický výzkum v dějinách*¹. Uvedeme si důvody, které ho vedly k sestavení dotazníku a za jakým účelem. Jeho výzkum totiž velkou měrou přispěl k radikalizování revoluční jazykové politiky.

Dále se pokusíme podat alespoň částečný přehled aktivit Výboru veřejného vzdělávání, který byl založen na počátku revoluce a měl za úkol pracovat na rozšiřování francouzského jazyka mezi občany. Tento úkol nebyl jednoduchý, a jak se brzy ukázalo, prvotně bylo nutné populaci vzdělat. Většina obyvatel totiž neovládala francouzský jazyk na takové úrovni, aby byli schopni mu rozumět. Francouzský jazyk musel být vyučován. Výbor veřejného vzdělávání měl sestavit program, jak dosáhnout gramotnosti ve francouzském jazyce na celém území.

V poslední kapitole budeme sledovat vývoj Akademie po svém založení a následné zrušení všech vědeckých institutů a Akademií jakobíny. Uvedeme si důvody, proč byla prestiž Akademie znehodnocena už před Revolucí a proč se Revoluce zasadila o její zrušení.

¹PERROT, Marie-Clémence. *La politique linguistique pendant la Révolution française*. In: Mots, septembre 1997, N°52. Politiques linguistiques. pp. 164

1 Varianty jazyka – vymezení pojmů

Co je to vlastně *jazyk*? Lingvistický slovník ho definuje jako «... *un ensemble de systèmes reliés les uns aux autres, dont les éléments (sons, mots, etc.) n'ont aucune valeur indépendamment des relations d'équivalence et d'opposition que les relient...* *La langue est un produit social*»². Jazyk je systém znaků používání určitou skupinou lidí a ji definující. Jazyk byl a vždy bude pevně svázán s lidskou společností, kterou je ovlivňován a utvářen. Vývoj jazyka je paralelní s vývojem civilizace, je jím podněcován. Lidská společnost má neustále potřebu vytvářet nové věci a tyto věci pojmenovávat. Tím se mění slovní zásoba jazyka, obohacuje se o nová slova a přirozeně přibývá i slov zastaralých, tzv. archaismů a historismů, které ustupují neologismům.

Z všeobecného hlediska jazyk tedy odlišuje určitou skupinu lidí od jiné a většinou je vymezen teritoriálně, dle míst, ve kterých se utvářel. Na území jednoho státu může tedy koexistovat více jazyků do různé míry od sebe odlišných. S rozvíjející se civilizací, vznikem státních útvarů a vývojem různých politických systémů se v dějinách role jazyka měnila. Například během Národního obrození se český jazyk stal prostředkem národního uvědomování. Během Francouzské revoluce se francouzština stala politickým nástrojem, který měl sjednotit národ po jazykové stránce a tím pomoci šíření revolučních myšlenek. V zemích jazykově rozdrobených politika prosazování jednoho jazyka pro všechny měla za důsledek zanikání jednotlivých regionálních jazyků.

Sama terminologie naznačuje složitost jazykové situace. Nyní si vymezíme jednotlivé varianty jazyka. Jak už bylo uvedeno, **jazyk** je systém fonémů, morfémů a lexémů odpovídající syntaxi onoho jazyka. Protože tato definice může být nejednoznačná, volí se často termín **idiom**, který se v tomto případě považuje za synonymní. Jazyk se může lišit v závislosti například na územním vymezení, může se transformovat až do nesrozumitelné varianty a v tomto případě mluvíme o **dialektech**. Dialekt a jazyk jsou spojovány svým původem, ale jejich vývoj byl různý. Na základě různých kritérií, v případě, že původní společný jazyk vymizel, lze dialekty řadit na stejnou úroveň jako jazyk. Ve Francii proto lze mluvit o dialektech

²DUBOIS, Jean, Mathée Giacomo. *Dictionnaire de linguistique*. Larousse Paris, 2002, 568 s. Dostupný z: <http://archive.org/details/DictionnaireDeLinguistiqueDubois>

d'oïl a d'oc jako o jazycích, tzv. regionálních jazycích diatopických (geograficky rozlišených). Svůj původ mají v latině. Dialekty lze dále ještě rozlišit na **patois**. Patois jsou venkovské jazyky (idiomy) vlastní malé skupině lidí (většinou obyvatelům jedné obce). Odlišují se od sebe malými fonetickými a lexikálními změnami, které způsobují obtížnou komunikaci.

Jazyková situace ve Francii byla často označována za **bilingvní**. Bilingvismus, neboli dvojjazyčnost, je jazyková situace, kdy jedinec přirozeně hovoří dvěma jazyky. Bilingvní může být i jedinec, který si vedle svého mateřského jazyka dokonale osvojil jazyk další.

V tomto rozlišení se v období Revoluce vyznamenal velký rozdíl. Jazyk jeskrytým pohledem na svět, skrytou identitou uchováající tradice, které sdílí skupina lidí. Během Revoluce a zvláště v období jakobínské diktatury, kdy vrcholily snahy sjednotit národ *v jeden a nedělitelný*³ pomocí jazykové politiky, se právě tyto tradice staly překážkou novému režimu.

1.1 Rozdělení regionálních jazyků

Dnes je ve Francii oficiálním celonárodním jazykem pouze francouzština, přesto jsou na francouzském venkově stále přítomny zbytky regionálních jazyků, které se dnes staly spíše už jen „studijním objektem, téměř objektem k uctívání“⁴. Ve Francii se tyto regionální jazyky vyvíjely už od 9. století.

Mluvíme-li o francouzštině, nikdy nemůžeme myslet pouze jeden jazyk. Dle Henriette Walter je třeba rozlišovat několik vrstev francouzštiny. *«les patois, qu'eux, ne sont pas du français.... le français que l'on enseigne, qui est une sorte d'entité idéalisée....enfin, les variétés du français quotidien »*⁵. Patois se udržely

³BERTILE, Véronique. *Langues régionales ou minoritaires et Constitution: France, Espagne et Italie*. Bruxelles: Bruylant, 2008. xviii, 516 s. Collection de droit public comparé et européen, 2. ISBN 978-2-8027-2530-5, pp. 54

⁴«un objet d'étude, presque un objet de culte» cit. z: WALTER, Henriette. *Le français dans tous les sens*. Paris: R. Laffont, 1988. 384 s. La Fontaine des sciences. ISBN 2-221-05254-4, pp. 154

⁵*Ibid.*, 158

v povědomí obyvatel a po přijetí francouzštiny jako oficiálního jazyka lze tedy mluvit o francouzské společnosti «*bilingue patois-français*»⁶.

1.2 Nářečí *d'oïl, d'oc* a frankoprovensálština⁷

Nářeční rozdíly rozdělující v minulosti Francii byly důsledkem osidlování oblastí Francie obyvateli různých původů. Na jihu Francie se vyvíjela nářečí *d'oc* (*occitan*), na severu nářečí *d'oïl* a ve střední oblasti nářečí *frankoprovensálská*. Tyto nářečí jsou označovány jako galorománské. Nyní se tyto diatopické dialekty pokusíme územně vymezit a shrnout.

1.2.1 Nářečí *d'oc*

Okciténské nářečí (*d'oc*) zůstalo nejvíce podobné latině, narozdíl například od francouzštiny, která se odlišila především tvaroslovím. Vymezme si nyní území, kde lze mluvit o *langue d'oc*. Occitánština dominuje ve velké oblasti střední Francie, od departmentu Gironde na západě až na východ v oblasti Hautes-Alpes. Dnes už jen málo obyvatel toho území ovládá plynule nebo alespoň rozumí tomuto nářečí. Během středověku se díky trubadúrům začaly odlišovat varianty nářečí *d'occ*.

Dnes rozlišujeme dokonce několik podskupin. Na severu vznikla limusinština (*limousin*), auvergnština (*auvergnat*) a alpská provensálština (*provençal alpin*); tzv. střední okciténská (*occitan moyen*) rozlišuje své varianty na languedočtinu (*languedcien*) a přímořskou provensálštinu (*provençal maritime*), ke kterým lze řadit ještě nisartštinu (*niçart*). Západní část potom tvoří gaskoňština (*gascon*) a béarnský subdialekt (*béarnais*). Tyto nářečí se od sebe liší především fonetickou stránkou, jako příklad můžeme uvést *h*, které si zachovaly gaskoňština a béarnština, akteré se v ostatních dialektních variantách nevyslovuje.

⁶WALTER, Henriette. *Le français dans tous les sens*. Paris: R. Laffont, 1988. 384 s. La Fontaine des sciences. ISBN 2-221-05254-4, pp. 158

⁷ Rozdělení podle: *Ibid.*

1.2.2 Nářečí *d'oïl*

Název toho nářečí vznikl díky tomu, že francouzské *oui* se zde vyslovuje jako *oïl*. Toto nářečí charakterizuje oblast severní Francie, mimo Bretaně, až k hranici Alsaska a Lotrinska. Tato oblast byla nejvíce zasažena šířením dialektu centrální oblasti Ile-de-France (franština). Mějme na paměti, že franština byla v té době jen jedním ze subdialektů *d'oïl*. Ostatní subdialekty *d'oïl* byly franštinou ovlivněny natolik, že v některých oblastech bylo těžké rozlišit, zda se zde mluví ještě dialektem nebo franštinou. Tyto jazyky byly úzce spjaty. Ve středověku dokonce pikardština mohla soupeřit s francouzštinou a stát se celonárodním jazykem díky své literární vážnosti (především ve 13. a 14. století).

Podobně jako okcitanština i dialekt *d'oïl* postupem času začal odlišovat různé varianty a vydělil se na několik subdialektů. Lze ho tedy dělit na subdialekty pikardské (*picard*), vallonské (*wallon*) a horní normandština (*haut-normand*) v severní části; na východní části se rozlišuje románská lotrinština (*lorrain roman*), burgunština (*bourguignon*) s burbonštinou (*bourbonnais*) a Franche-Comté (*franc-comtois*) (toto nářečí se mísí s frankoprovensálštinou). Franština (*francien*, dialekt oblasti Ile-de-France), orleánština (*orléanais*), berrišonština (*berrichon*) a šampaňština (*champenois*) se nacházejí ve střední části. A konečně na západě se rozlišují subdialekty, které se nejvíce podobají franštině - dolní normandština (*bas-normand*), bretaňská francouzština (*gallo*), dialekt z oblasti Le Mansu (*manceau*), dialekt anjouský (*angevin*) a tourainský (*tourangeau*). Dále k nim lze řadit dialekt anglo-normandský (*anglo-normand*) a na hranici s jižní částí Francie a tudíž nářečími *d'oc* se nachází dialekt poitevinský (*poitevin*) a saintonžský (*saintongeais*).

1.2.3 Frankoprovensálština

Frankoprovensálština se formovala na území Francie, Švýcarska a Itálie. Ve Francii se šířila v historických regionech - Savojsko, Lyonsko, severní část Dauphiné a Franche-Comté. Toto nářečí (galorománské) se vyvíjelo podobně jako okcitanština, ale bylo ovlivněno severními nářečími (švýcarské kantony Fribourg, Neuchâtel a Valais). Proto se dnes užívá název frankoprovensálština – je nutno odlišit toto nářečí od provensálštiny.

Je jasné, že mluvíme-li o jazyku používaném ve Francii, musíme být obezřetní. Zpočátku byl vývoj jazyka ovlivněn soudobými okolnostmi, např. invazemi cizích kmenů (proto se rozlišuje např. období galské, období barbarů, období křesťanů atd.), postupně se ovšem jazyk začal využívat k určitému účelu. Tato bakalářská práce se bude konkrétně zabývat obdobím Francouzské revoluce, kdy byl jazyk využíván jako prostředek politický, který měl, byť nuceně, sjednotit národ.

2 Jazyková situace v období Starého režimu

Až do 10. století byla běžným mluveným jazykem latina, v běžném používání tzv. latina vulgární (hovorová). Francouzština se formovala jako jeden z dialektů. V 10. století se ovšem začala dostávat do popředí a stala se královským jazykem. Latina, která měla stále status jazyka vzdělanců a církve, se pomalu začínala stávat jen jedním z minorních jazyků. Francouzština se během století začala rozšiřovat i do okolních států. Díky prestiži francouzského dvora už ve 12. století *chtěli všichni mluvit jako v Paříži*⁸. Velmi pomalu začala expanze francouzštiny ovlivňující v negativním smyslu ostatní regionální jazyky.

Prvním právním nařízením upravující jazykovou stránku bylo roku 1539 nařízení z *Villers-Cotterêts* vydané Františkem I. Ustanovovalo užívání francouzštiny (v té době ještě franština) v soudních procesech, v dekretech, v zákonech a úředních textech. Měl za následek vyloučení latiny (ale i ostatních jazyků) z úřední sféry. Tento rok se stal důležitým mezníkem vývoje francouzského jazyka. Během století se v zájmu šíření francouzštiny toto nařízení několikrát připomínalo, např. během Revoluce před vydáním jazykového dekretu z roku 1794. Nařízení z *Villers-Cotterêts* se ale týkalo jen úřední sféry, tudíž se tato změna neovlivnila používání ostatních idiomů v mluvené sféře. V tomto nařízení lze spatřovat kořeny jazykové politiky. *Od této chvíle už nesoupeřila latina s regionálními jazyky, ale francouzština, jeden z minoritních jazyků, s ostatními*⁹.

2.1 Rozvoj francouzštiny v 17. století

Důležitým mezníkem vývoje francouzského jazyka bylo 17. století. V této době rostl zájem vzdělaných vrstev o francouzštinu, která se začala šířit po celé zemi. Podíl na tom nesl rozvoj žurnalistiky, vznikaly noviny, jako např. *La Gazette de France*, *Le Mercure galant*, které informovaly o dění v Paříži. Z franckého dialektu se stal francouzský jazyk s ustálenou normou. V roce 1635 kardinál Richelieu založil

⁸WALTER, Henriette. *Le français dans tous les sens*. Paris: R. Laffont, 1988. 384 s. La Fontaine des sciences, ISBN 2-221-05254-4, pp. 85

⁹BERTILE, Véronique. *Langues régionales ou minoritaires et Constitution: France, Espagne et Italie*. Bruxelles: Bruylant, 2008. xviii, 516 s. Collection de droit public comparé et européen, pp. 50

Francouzskou Akademií s cílem „*uchovat a zdokonalovat francouzský jazyk*.“¹⁰ Tato událost měla markantní význam v historii utváření francouzského jazyka. Akademie měla za úkol vytvářet gramatiky, slovníky, rétoriku a poetiku. Nicméně snaha kardinála Richelieua nebyla příliš efektivní – tvorba slovníku trvala 70 let, první gramatika Akademie vznikla až v roce 1935 a poetika s rétorikou nebyly vytvořeny nikdy. Akademie navíc obdržela privilegium a byla jedinou institucí, která mohla vydávat gramatiky ve francouzském jazyce. O tomto století lze hovořit jako o století dominující nespočtým množstvím gramatických pravidel.

Zároveň se v tomto století začalo šířit hnutí purismu. Obecně mezi základní cíle puristů patří očištění jazyka od vlivů ostatních jazyků, dbá především na čistou tvorbu a formu slov, správnost syntaktických vazeb atd. Francouzský purismus 17. století usiloval o očištění francouzského jazyka od dialektismů, regionalismů, archaismů i novotvarů. Francouzština měla být jazykem čistým, jasným a srozumitelným, ve kterém vše podléhá logice. Jedním ze zastánců purismu byl například francouzský básník a teoretik François de Malherbe, jehož jazyková doktrína ovlivnila další vývoj francouzštiny. Jeho práce se stala inspirací pro některé členy Akademie (např. Vaugelase) k vytvoření *Bonusage*. Musela být tedy stanovena norma francouzského jazyka. Gramatici se museli snažit dosáhnout souladu normy s užitím jazyka. Bylo nutné stanovit model, podle kterého se daná norma bude vytvářet. Jakmile byly stanoveny normy jazyka, utvářel se, byť v celku samovolně, spisovný a nespisovný jazyk. Modelem pro francouzskou *bon usage* se stala pařížská francouzština díky své prestiži jazyka královského.

Francouzština se postupně stávala evropským diplomatickým jazykem, přesto ve Francii nebyla jazykem většinovým. Šířila se především mezi obyvateli v okolí Paříže, do odlehlejších regionů už tolik nezasahovala. Ve většině těchto vzdálenějších francouzských regionů se stále používaly místní dialekty *apatois* a francouzština měla status jazyka královského dvora. Mezi regiony, které dlouho vzdorovaly používání francouzštiny, patřilo například Alsasko.

¹⁰« *de conserver et de perfectionner la langue française* »cit. z: BERTILE, Véronique. *Langues régionales ou minoritaires et Constitution: France, Espagne et Italie*. Bruxelles: Bruylant, 2008. xviii, 516 s. Collection de droit public comparé et européen, pp. 50

O jazykové politice lze tedy hovořit už od roku 1539 s *nařízením Villers-Cotterêts*, které poprvé právně nařizovala používání francouzštiny. O století později, roku byly v některých regionech zakládány parlamenty, které prosazovaly používání francouzštiny (např. ve Flandrech).

Byly zakládány i školy na podporu výuky ve francouzštině, ovšem v regionech vzdálenějších centrální části Francie (Île-de-France) se tyto školy zakládaly jen na popud zájemců o francouzštinu, nikoliv z iniciativy královské. Starý režim jistě přispěl expanzi francouzštiny, ovšem jeho jazyková politika nebyla tolik důsledná, aby prosazovala nařízení o používání francouzštiny pod hrozbou trestu. Francouzština se v té době samovolně rozšířila, řekněme, díky svému statusu právního a královského jazyka.

Těsně před revolucí se Francie rozdělila na dvě části. V centru monarchie dominovala francouzština, rozšířená do regionů kolem Paříže. V regionech vzdálenějších od centrální části se stále hovořilo místními dialekty, nicméně se i zde projevoval zájem o francouzštinu. Školy francouzského jazyka zde ovšem byly zakládány na popud místních úřadů a na přání obyvatelstva. Lidé tudíž stále hovořili více lokálními dialekty než francouzským jazykem a tak jazykovou situaci Francie před revolucí lze označit za bilingvní (francouzský jazyk a dialekty, *patois*).

3 Počátek revoluce

V posledním desetiletí 18. století vypukla v jedné z největší soudobých velmocí revoluce, která ovlivnila dění napříč celou Evropou. Velká francouzská revoluce s sebou přinesla myšlenkové, sociální i politické změny; neméně však zasahovala také do oblasti jazyka. A právě tímto problémem se bude tato bakalářská práce hlouběji zabývat.

Mezi hlavní příčiny revoluce se řadí fakt, že tzv. 3. stav odmítly nadále platit ze svých daní nesmyslné poplatky a podporovat tak nákladný život dvora - v té době šlechta a duchovenstvo, dva privilegované společenské stavy neplatící daně, tvořily zhruba pouhá 3% obyvatelstva. Zbytek představovala tzv. 3. stav (bohatí měšťané a prostý lid). Zjednodušeně lze říci, že právě tento rozpor mezi králem a privilegovanými a měšťany a chudým lidem vyvolal největší politickou krizi státu a byl jednou z hlavních příčin vypuknutí revoluce. Absolutistický král Ludvík XVI. postupně začal ztrácet svou oporu v podobě armády i církve. Revoluce chtěla ukončit absolutistické zřízení - zpočátku usilovali o reformu absolutismu a přijetí ústavy, která v té době platila například ve Velké Británii či ve Spojených státech.

Revoluce se inspirovala také humanistickými filozofy a jejich myšlenkami, z nichž je nutno zmínit například Rousseaua, který ve svých knihách formoval myšlenky o rovnosti a svobodě všech lidí. Tyto nerovnosti jsou podle něj narušeny moderním státem a soukromým vlastnictvím, jakožto i politickou mocí. Veškerá moc by dle Rousseaua měla být záležitostí lidu, protože právě z lidu tato moc vychází. Takovému smýšlení podléhali lidé před vypuknutím Revoluce.

Proč byla ale revoluce obdobím zajímavým se také o stránku jazykovou? Revoluční hesla «*République une et indivisible*», «*Liberté, Égalité, Fraternité pour tous*»¹¹ nám samy poskytují odpověď. Jestliže chceme sjednotit zemi, která je teritoriálně fragmentarizována, je nutno získat podporu. Jak ale získat podporu, jestliže prohlášením, které je zapsáno v Paříži, nebude rozumět zbytek země? Proto bylo nutno začít šířit francouzštinu do všech oblastí. Neznalost

¹¹ PERROT Marie-Clémence. *La politique linguistique pendant la Révolution française*. In: *Mots*, septembre 1997, N°52. *Politiques linguistiques*. pp. 162.

francouzského jazyka byla pro revolucionáře překážkou demokratizace a šíření myšlenek revoluce. Bylo nutno vymýtit veškeré minoritní jazyky pod myšlenkou sjednocení národa sdílejícího jeden jazykový útvar. A protože centrální částí Francie byla odedávna Paříž, byl vybrán *la langue française*.

Prvním činem, který změnil pohled na jazyk, bylo nové územní rozdělení země, zcela odlišné od rozdělení v monarchii. Byly vytvořeny departmenty v čele s volenými zástupci pro posílení vlivu centrální části státu. Při tomto rozdělování jazyková odlišnost jednotlivých částí území nehrála roli. Najednou byly dva různé patois součástí jednoho departmentu. V reakcích na toto nové rozčlenění země se objevily i stížnosti na tuto situaci, nicméně obyvatelé se museli s novým uspořádáním sžít. Toto mísení jazyků mělo za následek postupný zánik některých lokálních jazyků, nebo alespoň jejich úpadek, a naopak byly vytvořeny některé nové patois.

4 Jakobínská republika

4.1 Déclaration des droits de l'homme et du citoyen

V srpnu 1789 *Národní shromáždění* vydalo *Deklaraci práv člověka a občana*¹², která byla programovým dokumentem sociálních, filosofických a politických principů nového režimu. Hlavními autory deklarace byli hrabě Mirabeau a abbé Sieyès. Nad deklarací se vedly týdenní rozpravy o její konečné podobě. Bylo například zamítnuto jednotné náboženství, protože toto nařízení by bylo v rozporu se svobodou vyznání. Tato deklarace byla hlavním aktérem boje proti hodnotám Starému režimu.

Obsahuje celkem sedmnáct článků a preambuli, které shrnují myšlenky revoluce; věnuje se právům člověka - osobní svobodě, svobodě názoru, svobodě myšlení nebo svobodě projevu, dále stanovuje rovnost před soudem, ale i před daněmi, ustanovuje právo vlastnictví. Dále se zabývá právem národa - národ má svrchovanou moc. Nicméně ani v jediném článku Deklarace neustanovuje oficiální státní jazyk. Jedinou zmínkou týkající se jazyka nalezneme v článku č. 11: *«La libre communication des pensées et des opinions est un des droits les plus précieux de l'Homme : tout Citoyen peut donc parler, écrire, imprimer librement, sauf à répondre de l'abus de cette liberté, dans les cas déterminés par la Loi»*¹³. Tento článek poukazuje na svobodu mluveného či psaného projevu a toto *svobodné sdělování myšlenek je jedním z nejdrahoccennějších práv člověka*.¹⁴ Lze tedy soudit, že počáteční myšlenky revoluce neznevažovaly alespoň navenek jazykově odlišné menšiny? Deklarace v sobě skryla nemalé množství principů, které byly později ústavodárci náležitě využity k jejich prospěchu.

Autoři *Deklarace práv člověka a občana* se inspirovali americkou *Deklarací nezávislosti* (1776), ve které není ani zmínka právě o oficiálním jazyku. Lze tedy polemizovat, zda toto není důvodem, proč se rozhodli v duchu demokracie nevnášet do ustanovení práv o svobodě člověka článek, který by ustanovoval oficiální jazyk.

¹²*Déclaration des droits de l'homme et du citoyen de 1789*. Dostupná z: <http://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/constitution.asp#declaration>

¹³ *Ibid.*

¹⁴ *Ibid.*

Jeden národ a jeden jazyk – problém provázející historii Francie už od dob Františka I. a jeho nařízení *Villers-Cottêrets* (1539) až po dějiny moderní doby¹⁵, a přesto se nejdůležitější prohlášení francouzské společnosti k této otázce nevyjadřuje. Jak bylo této chyby v následujících letech zneužito, budeme analyzovat níže. Král byl nakonec nucen deklaraci podepsat a stal se králem Francouzů, z vůle boží a nově i z vůle ústavních zákonů.¹⁶ Přesto se idea jednoho národa nevyvíjela tak snadno, jak se předpokládalo.

4.2 Počátky jazykového uvědomění

Na venkově byl kolem roku 1790 počet obyvatel hovořících francouzštinou minimální, zvláště potom v pohraničních oblastech. Jako příklad můžeme uvést Alsasko. « *La partie la plus considérable des habitans de la province d'Alsace, est composée d'Allemands. Tout le petit peuple des villes, et le plus grand nombre des habitans de la campagne, ignorent parfaitement l'usage de la langue Française* »¹⁷. Toto je jedna z odpovědí na dotazník abbé Gregoira ohledně jazykové situace v Alsasku. První fáze revoluční jazykové politiky byla však ovlivněna obecným entuziasmem předešlých událostí, a proto roku 1790 *Ústavodárné národní shromáždění*¹⁸ schválilo návrh jednoho ze svých poslanců François-Josepha Bouchetta překládat veškerá nařízení a dekrety do regionálních jazyků. Každý mohl číst a psát v jazyce, který mu byl nejbližší.

Revoluce se tak zdála být „přátelsky“ nakloněna bilingvistu země a tolerantní vůči všem *patois*. Toto nařízení s sebou neslo i několik nutností. Například museli být do všech okresů posláni zástupci, kteří měli za úkol překládat vydané

¹⁵ Článek ustanovující národní jazyk je obsažen až v preambuli Ústavy z roku 1946: *ARTICLE 2. La langue de la République est le français.* Listina je dostupná z: http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/root/bank_mm/constitution/constitution.pdf

¹⁶ KUČERA, Miloslav. *Velká francouzská revoluce – od jejího počátku po konec jakobínské diktatury.* Plzeň, 2012. Diplomová práce.

¹⁷ BRUNOT, Ferdinand a MONCASSIN, Suzanne, ed. *Histoire de la langue française des origines à nos jours. Tome 9, La révolution et l'empire.* Paris: A. Colin, 1967. 2 sv. (15, 616 s., s. 28, 618-1276), str. 80

¹⁸ *L'Assemblée nationale*, bylo založeno 17. června 1789 prohlášením se generálních stavů za Národní shromáždění. Jeho členové se zavázali k utvoření ústavy omezující práva krále. Nejvyšší moc už není v rukou krále, ale v rukou národa, který je reprezentován poslanci. Roku 1791 bylo nahrazeno tzv. Zákonodárným shromážděním

dekrety a zajišťovat zájem o revoluci i na venkově. Dále bylo nutno založit instituce šířící všeobecné vzdělání.

Tato snaha ovšem netrvala dlouho, brzy se z důvodu nedostatku překladatelů a nedostatku finančních prostředků od tohoto „vstřícného gesta“ začalo upouštět; zvolení zástupci navíc viděli v regionálních jazycích více než pasivní překážku. Revoluce mohla právě v tomto bodě ztroskotat, a proto snaha šířit francouzštinu začala být horlivější a režim se začal, co se týče jazykové stránky, zpříšňovat. V duchu Revoluce mluvit francouzsky znamenalo upevňovat demokracii, zapomenout *patois* znamenalo osvobodit se od nátlaku a podřízení. Už nebyl král a jeho poddaní, nyní si byli všichni rovni. Jednotný národ by měl mít jednotný jazyk.

Pod záštitou myšlenky „Jediné a Nedělitelné Republiky“ členové Konventu začali vyvíjet snahu na likvidaci regionálních jazyků, které byly připomínkou Starého režimu a jak už jsme konstatovali výše, překážkou revolučních snah. Francouzština ovšem byla jen jedním z dialektů, kterým hovořila pouhá menšina obyvatelstva, jak prokázal výzkum abbé Gregoira na počátku 90. let 18. století (bliže se o tento výzkum v této práci budeme zajímat později). Jak se ukázalo, je mnohem snazší změnit politický systém země, než změnit dlouhou tradici, zvláště tu jazykovou. Dosáhnout toho, aby se jeden z dialektů stal celonárodním jazykem, se mohlo zdát cílem skoro nedosažitelným. Jazyk, který se vyvíjí za jiných okolností přirozeně a bez nátlaku, musel v následujících letech čelit násilnickému teroru, můžeme s nadsázkou prohlásit skoro až likvidaci regionálních jazyků. Násilné povýšení jednoho jazyka nad ostatní a převrácení veškerých tradic, protože *patois* byly kořenem a odrazem všech tradic, nelze provést během několika let. Vývoj jazyka je nutno zkoumat s odstupem, někdy trvá celá staletí, než se změní např. používání jistého gramatického jevu. Francouzská revoluce se ovšem odhodlala změnit jazykovou tradici od základu a všem občanům vložit do úst jeden, i když pro některé zcela cizí, jazyk.

4.2.1 Situace po roce 1790

Události po roce 1789 znamenaly pro francouzskou společnost plno změn. Poslanci stáli před nelehkým úkolem – stabilizovat situaci ve státě. Proběhla proto

reorganizace státní správy, provedly se finanční reformy (například změna výběru daní), státní dluhy měla vyřešit reforma církve – přesun církevního majetku na majetek státu. Vztahy mezi Paříží a provinciemi, a paralelně «*entre la langue de la liberté et les langues régionales*»¹⁹, se začínaly vyhrocovat. Jedním z důvodů byla reforma duchovenstva z roku 1790, kterou silně katolický venkov odmítal. První ústava byla přijata 3. září 1791. Hlavou státu byl nadále král, Ludvík XVI., který byl ale podřízen Ústavě, na kterou musel přísahat. Zásadní rozhodnutí musel konzultovat s Ústavodárným shromážděním.

Francie roku 1791 byla tedy značně destabilizovaná destrukcí staletých tradic. Na venkově, kam revoluční dění tolik nezasahovalo, lidé začali pocítovat reformy jako vynucené Paříží, kde byl život zcela odlišný od jejich. Zemí se začaly šířit náboženské i politické nepokoje, reformou náboženství se obnovil staletý boj mezi protestanty, kteří nyní nabyli občanských práv a hlásili se k revoluci, a katolíky, kteří bojovali za stabilní tradice Starého režimu. Po neúspěšném králově útěku se začaly objevovat první návrhy na vytvoření republiky. Počet členů jakobínského hnutí stále rostl a do jejich vedení se dostal Maximilien Robespierre, který prosazoval politické změny v duchu republiky. Se vznikem Zákonodárného shromáždění se k moci dostali i noví členové, kteří bojovali proti zbytkům Starého režimu.

Občanské boje uvnitř a mocenské boje mimo stát přinesly rozčarování, vojenské akce nepřinášely tolik úspěchu, kolik se čekalo a společnost byla těmito boji vyčerpaná. V září 1792 byl vyhlášen konec monarchie. V té době byl ustanoven Národní Konvent, republikánské shromáždění. Po mnohá staletí symbol národní identity – král – byl roku 1793 popraven. Bylo třeba hledat novou jednotku sjednocující francouzský národ. Do čela se dostali jakobíni, kteří se nakonec rozhodli odstranit překážku ohrožující revoluci - regionální jazyky, které příliš připomínaly Starý režim. Tím se mělo utvrdit postavení jedné a nedělitelné Republiky. Jazyk se stal prostředkem revoluční politiky.

¹⁹PERROT, Marie-Clémence. *La politique linguistique pendant la Révolution française*. In: Mots, septembre 1997, N°52. Politiques linguistiques. pp. 158-167.

4.3 Jednotný jazyk

S nástupem Republiky roku 1793 se poměr ve státě začaly zhoršovat, panoval všeobecný strach. Jakobínům nic nestálo cestě. Vyhlášení ústavy bylo odloženo, nastalo období teroru a to politického i jazykového. Robespierre nelítostně likvidoval veškeré své odpůrce, byly porušovány základní svobody a práva jedince. Vláda se prosazovala pomocí útlaku a hrozeb. Veškerou politickou moc měl v rukou Výbor veřejného blaha.

Jazykový teror spočíval v násilném prosazování francouzštiny. Jediný jazyk měl sjednotit národ a přispět jakobínům k šíření revolučních ideálů. Vše, co nebyla francouzština, se začalo označovat souhrnně *patois* nebo *idiome* a termín *langue* byl vymezen pouze pro francouzštinu. « *Partout où les communications sont gênées par les idiomes particuliers, qui n'ont aucune espèce d'illustration et ne sont qu'un reste de barbarie des siècles passés, on s'empressera de prendre tous les moyens nécessaires pour les faire disparaître le plus tôt possible* »²⁰. Toto prohlášení z prosince roku 1792 pronesené François Lanthenasem, členem Národního konventu, naznačuje pohled na jazykovou politiku již v počátcích republiky. Jazykový teror se poprvé projevil roku 1793 v Alsasku zákazem používat němčinu.

V lednu roku 1794 Bertrand Barère, člen Ústavodárného shromáždění, ve jménu Výboru veřejného blahapodpořil tuto jazykovou politiku a svými názory ji dovedl do krajnosti. Podle něho ti, kteří odmítají jednotný francouzský jazyk, jsou kontrarevolucionáři a fanatici. «... *que l'idiome appelé bas-breton, l'idiome basque, les langues allemande et italienne ont perpétué le règne du fanatisme et de la superstition...* ». Prohlašoval, že svobodný lid a národ by měl mít jeden společný jazyk. « *...dans la démocratie, laisser les citoyens ignorants de la langue nationale, incapables de contrôler le pouvoir, c'est trahir la patrie... Chez un peuple libre, la langue doit être une et la même pour tous.* » « *Pour nous, nous devons à nos concitoyens, nous devons à l'affermissement de la République de faire parler sur tout*

²⁰BERTILE, Véronique. *Langues régionales ou minoritaires et Constitution: France, Espagne et Italie*. Bruxelles: Bruylant, 2008. xviii, 516 s. Collection de droit public comparé et européen; 2. ISBN 978-2-8027-2530-5.

son territoire la langue dans laquelle est écrite la Déclaration des droits de l'Homme. »²¹.

Toto prohlášení se stalo společně s prohlášením abbé Gregoira jedním z nejvýznamnějších textů ovlivňujících otázku jazykového sjednocení. Tímto prohlášením veřejně vyjádřil nesouhlas se stávající jazykovou situací a ve jménu jednoty národa vyzýval občany k používání jednotného jazyka, tedy vyzval k upuštění od regionálních jazyků. Přestože *Deklarace práv člověka a občana* z roku 1789 výslovně nestanovuje oficiální státní jazyk, který by občan Francie měl ovládat, Bertrand Barère se na tuto listinu odvolává. V podstatě tvrdí, že Deklarace sama ustanovuje francouzštinu státním jazykem tím, že je napsána ve francouzštině. Barère nejenže takto veřejně favorizoval francouzštinu, ostatní jazyky dokonce označil za barbarské. Francie je dle jeho názoru měřítkem svobody a rovnosti, a proto «...*la langue d'un peuple libre doit être une et la même pour tous*²²». Ještě toho dne byl vydán dekret, na jehož podnět byli do dvanácti departmentů (do každé obce v Bretani, Alsasku, na Korsice a v Baskicku) posláni učitelé francouzského jazyka.

V červnu téhož roku abbé Grégoire výrazně přispěl výsledky svého lingvistického výzkumu tomuto problému. Jeho výzkumem se tato práce bude zabývat podrobněji později, nyní jen shrneme důsledek. Grégoire zkoumal množství regionálních jazyků používaných na francouzském území. Záměrem výzkumu bylo získat přehled o používaných regionálních jazycích a jejich rozšíření, zkoumal také slovní zásobu, gramatiku či výslovnost. Jeho zjištění bylo pro revoluční vládu šokující – téměř 6 milionů Francouzů (zhruba čtvrtina) nemluvilo francouzštinou. Grégoire jednoznačně podpořil Barèrovy návrhy.

Po těchto projevech se zvedla vlna odporu ze strany některých regionů, například Bretaň nebo Alsasko přímo odmítly užívat francouzštinu. S tím ovšem „jazykový teror“ počítal. Ti, kteří by odmítli uznat francouzštinu oficiálním jazykem, měli být deportováni ze země, nebo popraveni. Tato nařízení nakonec neuspěla, přesto se tímto okamžikem jazyková politikaprojevila jako teror.

²¹ Bertrand Barère de Vieuyac, *Rapport du Comité de salut public sur les idiomes*, 27. ledna 1794. Dostupný z: <http://www.axl.cefan.ulaval.ca/francophonie/barere-rapport.htm>

²²BERTILE, Véronique. *Langues régionales ou minoritaires et Constitution: France, Espagne et Italie*. Bruxelles: Bruylant, 2008. xviii, 516 s. Collection de droit public comparé et européen; 2. ISBN 978-2-8027-2530-5.

Příspěvek Merlina de Douai, člena Ústavodárného shromáždění, na podporu jednotného jazyka dovršil snahy o autorizování jednotného francouzského jazyka. Ve svém prohlášení Merline de Douai připomínal nařízení *Villers-Cotterêts* z roku 1539, kterým František I. vypudil latinu ze všech královských nařízení. Jestliže to mohla už tehdy nařizovat monarchie, mohla nyní Republika, myslící jen na dobro svých občanů, zakázat užívání regionálních jazyků a ustanovit francouzštinu oficiálním jazykem. Konvent tento návrh nakonec schválil.

20. července 1794 byl vydán dekret, který jednoznačně nařizoval používání francouzského jazyka. Francouzština se stala národním jazykem. *Art. 1 : À compter du jour de la publication de la présente loi, nul acte public ne pourra, dans quelque partie que ce soit du territoire de la République, être écrit qu'en langue française.*²³. *Art. 3 : Tout fonctionnaire ou officier public, tout agent du Gouvernement qui, à dater du jour de la publication de la présente loi, dressera, écrira ou souscrira, dans l'exercice de ses fonctions, des procès-verbaux, jugements, contrats ou autres actes généralement quelconques conçus en idiomes ou langues autres que la française, sera traduit devant le tribunal de police correctionnelle de sa résidence, condamné à six mois d'emprisonnement, et destitué.*²⁴ Každý státní úředník, který by se jakkoliv zpronevěřil tomuto nařízení, mohl být dokonce odsouzen. Mluvit francouzsky se od tohoto okamžiku jevílo jako válečné nařízení, což by nebylo daleko od pravdy. Tato politikaz obavy přílišné nejednotnosti Republiky zahájila válku proti regionálním jazykům a tedy proti většině obyvatel.

4.4 Jazyková situace v období 1795 – 1799

Po Robespierrově popravě 28. července 1794 se radikální revoluční vláda začala uklidňovat. Byla oslabena moc Výborů ve prospěch Konventu. S koncem jakobínské diktatury však zcela nezmizel teror jazykový. Západní departmenty stále ještě vzdorovaly francouzštině. Zástupci na tomto území prohlašovali, že jestliže stát nezařídí vzdělávání těchto občanů, tato část země bude stále zdrojem nepokojů. Jednalo se o Bretaň, Alsasko, Německé Lotrinsko a Flandry. I přes snahu vyslaných

²³DUVERGIER, Jean Baptister. *Collection complète des lois, décrets d'intérêt général, traités interanationaux, arrêtés, circulaires, instructions, etc.* Svazky 7–8. Paris, Société du Recueil Sirey, 1838. 563 s.

²⁴*Ibid.*

zástupců režimu se šíření francouzštiny mezi lidové vrstvy nedařilo. Navíc po uvolnění poměrů se vrátili emigranti a navýšil se tak počet těch, kteří používali « *un idiome barbare* »²⁵.

Už v srpnu roku 1794 se na schůzi Konventu projednávalo téma červencového dekretu nařizující výhradní používání francouzštiny. Tento dekret byl 2. září odvolán. Nová vláda se ukázala být tolerantnější. Konvent stále toužil, aby byla francouzština používána a vyučovaná v celé zemi, nicméně nechtěla ji prosazovat způsobem, jakým ji prosazoval minulý režim. Vzdała se násilného ustanovování – stát neměl propagovat jediný jazyk. Navrátilo se období tolerance a překladů. Z Paříže na venkov začaly přicházet překlady nových dekretů.

Jazyková situace dospěla roku 1797 do situace, kdy si sami občané (především vzdělané vrstvy) začali stěžovat na stagnaci rozšiřování francouzštiny. Do Centrálních škol, ve kterých se předpokládala znalost francouzštiny, nyní přicházeli žáci bez těchto znalostí. V díle *Grégoirova korespondence* nalezneme několik dopisů vyjadřujících lítost nad úpadkem snahy o expanzi francouzštiny. « *Le malheur de ce pays (de la Lorraine allemande et de l'Alsace) vient de l'ignorance de la langue française.* »²⁶. Revoluce postupně špěla ke svému konci a bouřlivé dění okolo jazykové otázky se už nevrátilo.

4.5 Lingvistický výzkum abbé Gregoira

Abbé Gregoire, celým jménem Henri Jean-Baptiste Grégoire, začal pracovat na prvním lingvistickém výzkumu, který se stal pro jakobínské revoluční snahy důležitým bodem. Podal doklad o stavu francouzského jazyka v jednotlivých regionech. Jeho *Zpráva o nezbytnosti a prostředcích, kterými lze vypudit patois a sjednotit užívání francouzského jazyka*²⁷ posloužil jako jeden z nástrojů jazykové politiky – stal se důležitým podkladem pro vydání dekretu roku 1794 nařizujícím občanům psát veškeré písemnosti výlučně ve francouzštině. Přestože s výzkumem začal už roku 1790, tedy v počátcích Revoluce, kdy režim byl ještě liberálnia

²⁵BRUNOT, Ferdinand a MONCASSIN, Suzanne, ed. *Histoire de la langue française des origines à nos jours. Tom 9, La révolution et l'empire*. Paris: A. Colin, 1967. 2 sv. (15, 616 s., s. 28, 618-1276), str. 284

²⁶*Ibid.*, p. 323

²⁷*Rapport sur la nécessité et les moyens d'anéantir les patois et d'universaliser l'usage de la langue*

ústavodárci se snažili naklonit si lid spoluprací s jednotlivými regiony, Grégoire už tehdy věděl, že tento výzkum bude přínosem pro jazykovou otázku. Samotný název obsahuje silná slova hlásající jedno: zničit patois v zájmu rozšíření francouzského jazyka. Svou poznámkou « *Je ferai usage des renseignements qu'ils ont bien voulu me donner* »²⁸ v jedné z odpovědí respondentům přímo říká, že tyto informace mají svůj účel a že jich využije.

4.5.1 Kdo byl Henri Gregoire pro Revoluci

Gregoire se narodil v roce 1750 v lotrinském městě Velho do řemeslnické rodiny. Už v dětství byl ovlivněn vírou a projevoval se velkou inteligencí. Byl přijat na jezuitské gymnázium v Nancy. Ve 26 letech se stal farářem. Před Revolucí měl za úkol vyučovat lotrinské venkovany. Byl vnímán jako „osvícenec.“ Za svůj spis *Essai sur la Régénération physique, morale et politique des Juifs* získal přístup na půdu *akademie Société royale des Sciences et des Arts de Metz*. V roce 1789 byl zvolen poslancem Generálních stavů z řad duchovenstva. Po dobytí Bastilly se vyslovil proti nepřátelům národa, později byl jmenován sekretářem Ústavodárného shromáždění. Přispěl na opětovném získání občanských a politických práv Židů. Na jeho návrh byla roku 1790 v Ústavodárném shromáždění odhlasována *Ústavodárná reforma duchovenstva*.

Ještě než se začal zabývat svým lingvistickým výzkumem, měl už jasný názor na francouzské jazykové menšiny. « *Les gouvernements ignorent ou ne sentent pas assez combien l'anéantissement des patois importe à l'expansion des lumières, à la connaissance épurée de la religion, à l'exécution facile des lois, au bonheur national et à la tranquillité politique* »²⁹. Tento výrok je obsažen v jeho výše zmíněném spise. Je evidentní, že svůj dotazník zpracoval s jistým úmyslem – doložit, proč je nutné jazykově sjednotit Francii. Jestliže zůstane stát takto jazykově rozdroben, nebude nikdy možné vytvořit jednotný národ, *la République Une et Indivisible*. Jeho názorové směřování se shodovalo s myšlenkami vůdčích osobností, a proto se stal jeho výzkum důležitým podkladem pro vydání pozdějších dekretů.

²⁸CERTEAU, Michel de, JULIA, Dominique a REVEL, Jacques. *Une politique de la langue: la Révolution française et les patois: l'enquête de Grégoire*. Paris: Gallimard, ©2002. 472 s. Folio / Histoire. ISBN 2-07-042457-X, pp. 17

²⁹*Ibid.*, p. 27

V roce 1791 byl zvolen do Konventu a začal se zabývat novelou všeobecného vzdělání. Roku 1793 se jako člen Konventu podílel na zrušení Akademií a založení nového vzdělávacího Institutu. Celou svou politickou kariéru bojoval za zrušení otroctví, požadoval zrušení trestu smrti a královské moci (« *Les rois sont dans l'ordre moral ce que les monstres sont dans l'ordre psychique* »³⁰ O rok později představil svou *Zprávu o nezbytnosti a prostředcích, kterými lze vypudit patois a sjednotit užívání francouzského jazyka*, která přispěla k vydání dekretu ustanovující francouzštinu jediným oficiálním jazykem.

4.5.2 Distribuce dotazníků

Dotazník abbého Grégoira byl rozeslán od srpna 1790 do ledna 1792. Celkem se dočkal 49 odpovědí, z toho 36 dotázaných odpovídalo dle zasláního schématu, zbytek tvořily doprovodné dopisy nebo odmítnutí odpovídat. V té době byl již členem Výboru Veřejného vzdělávání, tedy členem jedné z institucí založené za jakobínské republiky. Lze tedy předpokládat, že veškerá rozhodnutí tohoto výboru byla v zájmu Republiky a jak je zmíněno výše, Grégoire byl vždy zastáncem sjednocení národního jazyka.

Nyní se zaměříme na výběr zvolených dotazovaných a způsob rozšíření tohoto dotazníku. Očekávali bychom, že tento výzkum osloví prostý lid na venkově ve snaze získat věrohodné odpovědi přímo z jádra jednotlivých jazyků. Nicméně by tento postup byl příliš složitý – Grégoira by spolu s dotazníky musel vyslat věrohodné tlumočníky, kteří by museli otázky i odpovědi překládat. Grégoira se tedy soustředil na skupiny lidí, které dobře znal. Zpočátku to zahrnovalo jen « *personnes de capacités distinguées* »³¹. Musel vybrat jedince, kteří mluvili francouzsky a zároveň si osvojili některý z patois. K rozšíření dotazníků použil i srpnový výtisk novin *Le Patriote français*³², kde svůj dotazník nechal otisknout. Dotazník byl rozeslán « *aux communes de la République, aux Sociétés des Amis de la*

³⁰ MELCHIOR-BONNET, Bernardine. *Les dictionnaires de l'homme du XXe siècle. Dictionnaire de la Révolution et de l'Empire*, Larousse, 1965, pp.171

³¹ CERTEAU, Michel de, JULIA, Dominique a REVEL, Jacques. *Une politique de la langue: la Révolution française et les patois: l'enquête de Grégoire*. Paris: Gallimard, ©2002. 472 s. Folio / Histoire. ISBN 2-07-042457-X, pp.27

³² S redaktorem tohoto žurnálu se Gregoire znal už několik let.

*Révolution ainsi qu'à un grand nombre d'hommes du clergé*³³». Poměr dotazovaných lze nastínit touto citací: «... *des clercs pris au sens large (justice, médecine, enseignement, clergé, administration publique)... constituent trente et un correspondants sur les quarante-trois que nous avons réussi à identifier* »³⁴. Všechny tyto spolky měly kladný vztah k revoluci, byly to příznivci Konventu, proto se dalo očekávat, že budou s Grégoirem spolupracovat a podají hlášení o občanech daného departmentu.

4.5.3 Typy otázek

Grégoire v podstatě vzal mluvený jazyk a přeměnil ho v archaickou sbírku. *Patois* se staly objektem výzkumu, objektem určeným k archivaci, mrtvým objektem, který je pro moderní dobu archaický. Z *patois* se staly připomínky minulosti. Právě tento bod byl důležitý – *patois* příliš připomínaly Starý režim. Bylo nutno přivést všechny občany na správnou cestu revoluce a na venkově se toho mohlo dosáhnout jen v případě, že zmizí *patois*.

Dotazník obsahoval celkem 43 otázek, které lze rozdělit do několika skupin. Nyní nastiňme alespoň několik okruhů otázek, abychom získali představu, o co konkrétně se Grégoire zajímal. První okruh otázek se týkal původu *patois* – zajímal se o podobnost k dalším *patois* a jejich výskyt na jednom území (otázka číslo 16: *Ce patois varie-t-il beaucoup de village à village ?*³⁵), zajímal se o odlišnosti *patois* od francouzštiny (viz otázka číslo 6: *En quoi s'éloigne-t-il le plus de l'idiome national?*³⁶). Grégoire žádal o zaslání názvosloví květin, řemesel, nemocí nebo názvy zemědělského nářadí. Následovaly otázky týkající se slovní zásoby, např. vyjádření emocí - zda lze vyjádřit jedna věc více slovy, jako příklad uveďme otázku číslo 11: A-

³³ PERROT, Marie-Clémence. *La politique linguistique pendant la Révolution française*. In: *Mots*, septembre 1997, N°52. *Politiques linguistiques*. pp. 163

³⁴ CERTEAU, Michel de, JULIA, Dominique a REVEL, Jacques. *Une politique de la langue: la Révolution française et les patois: l'enquête de Grégoire*. Paris: Gallimard, ©2002. 472 s. Folio / Histoire. ISBN 2-07-042457-X., pp. 32

³⁵ *Ibid.*

³⁶ *Ibid.*, p.14

*t-il beaucoup de jurements et d'expressions particulières aux grands mouvement de colère?*³⁷

Nechyběly ani otázky lingvistické, zabývající se fonetickou psanoustránkoulokálního jazyka nebo vztahu k francouzskému jazyku (otázka číslo 13: *Les finales sont-elles plus communément voyelles que consonnes ?*³⁸). Zjišťoval, zda existují gramatiky, slovníky a díla napsána v patois – chtěl vědět konkrétně, zda se jedná o díla moderní, tištěná či psaná, jakého žánru atd. Grégoire se zajímal i o místní přísloví vycházející z lokálních tradic. Další otázky se týkaly místních zvyků – do jaké míry ovlivňují a jsou ovlivněny patois.

Další okruh otázek byl adresován úředníkům a už se nezaměřoval jen na jazykovou stránku, zajímal se více o roli náboženskou a politickou – zjišťoval názor lidu na aktuální revoluční dění (otázka číslo 41: *Quels effets moraux produit chez eux la révolution actuelle ?*³⁹ – zde je explicitně vyjádřeno, že Grégoire klade důraz na spolupráci úředníků s ústavodárci). Také se například dotazoval na vzdělání (otázka číslo 36: *Les gens de la campagne ont-ils le goût de la lecture ?*⁴⁰), ale především zde byl odhalen hlavní záměr tohoto dotazníku – zničení regionálních jazyků a zajištění prostředků tomu napomáhajících - otázka číslo 29: *Quelle serait l'importance religieuse et politique de détruire entièrement ce patois ?* a otázka 30: *Quels en seraient les moyens ?*⁴¹ Grégoire předpokládá, že dotazovaní úředníci budou spolupracovat s revoluční vládou a pomohou jí odstraněním toho „špatného“ z venkova, tj. regionálních jazyků, a přiblížením se moderní Paříži.

Grégoirovy otázky byly položeny s rozvahou a zahrnovaly jazykové i mimojazykové roviny. Po analýze typů otázek je jasné, že Grégoire těmito otázkami sledoval určitý záměr, jako by si chtěl potvrdit svou domněnku o velké jazykové roztržiténosti Francie a vyvodit z ní důsledky, které později prezentoval ve svém díle podávajícím informace o tomto průzkumu. Lze odhadovat, že Grégoire věděl, jak průzkum přibližně dopadne, jednalo se jen o analýzu jeho názoru. Svým průzkumem

³⁷CERTEAU, Michel de, JULIA, Dominique a REVEL, Jacques. *Une politique de la langue: la Révolution française et les patois: l'enquête de Grégoire*. Paris: Gallimard, ©2002. 472 s. Folio / Histoire. ISBN 2-07-042457-X., pp. 14

³⁸*Ibid.*

³⁹*Ibid.*, p. 16

⁴⁰*Ibid.*

⁴¹*Ibid.*, p. 15

ovlivnil politické dění. Prvními otázkami se dotazník jevil jako lingvistická analýza patois (jak a kde vznikaly apod.), postupně však od „přátelského“ zájmu o regionální jazyky přešel k otázkám, jak je zničit. Získal přehled o postoji venkovanů k jazyku a hlavně zjistil, jakou podporu má stát v oněch respondentech. Nyní se měli postavit na jednu stranu – začlenit se mezi „vlastence“, nebo zůstat začleněn mezi venkovany. Dotazník obsahem svých otázek jasně vyhranil dvě protikladné roviny: *patois* a *jazyk*. Zůstat ve sféře venkovských tradicchránících svá patois, nebo být „vlastencem“, přijmout oficiální jazyka podílet se na odstranění patois.

4.6 Grégoirova Zpráva o nezbytnosti a prostředcích, kterými lze vypudit patois a sjednotit užívání francouzského jazyka

Proč vlastně abbé Grégoire dva roky po ukončení svého výzkumu považoval za nutné zformulovat tuto zprávu o výsledcích výzkumu? Otázka jazykového sjednocení se totiž jevila jako jeden ze základních pilířů revoluce. *La République une et indivisible* by měla mít jeden jazyk spojující všechny občany.

Gregoire po zhodnocení svého výzkumu musel konstatovat, že 6 milionů francouzských občanů, tedy zhruba čtvrtina, nemluví francouzsky. «*Il n'y a qu'environ quinze départements de l'intérieur où la langue française soit exclusivement parlée*⁴²». Francouzština byla používána jen v patnácti z osmdesáti tří departmentů⁴³. «*On peut assurer sans exagération qu'au moins six millions de Français, surtout dans les campagnes, ignorent la langue nationale ; qu'un nombre égal est à peu près incapable de soutenir une conversation suivie*⁴⁴». Vystává ovšem otázka, o kterých občanech Gregoire mluvil, zda byl opravdu objektivní? Započítal do svého průzkumu například i ženy nebo děti, francouzské emigranty? Nikde není uvedeno, koho si pod pojmem *Français* Grégoire představuje.

Přestože Republika chtěla dát lidem svobodu a moderní stát, jazyková situace jí bránila v uskutečnění těchto cílů. «*Ainsi, avec trente patois différents, nous*

⁴² GRÉGOIRE, *Rapport sur la nécessité et les moyens d'anéantir le patois et d'universaliser l'usage de la langue française*. Par Grégoire ; séance du 16 prairial, l'an deuxième de la République, Imprimerie nationale, 1794.

⁴³ PERROT, Marie-Clémence. *La politique linguistique pendant la Révolution française*. In: *Mots*, septembre 1997, N°52. Politiques linguistiques. pp. 163

⁴⁴ GRÉGOIRE, *Ibid.*

*sommes encore, pour le langage, à la tour de Babel, tandis que, pour la liberté, nous formons l'avant-garde des nations»*⁴⁵. Prohlašoval, že zlepšení tohoto „politováníhodného“ stavu státu zajistí jednotný jazyk. Podpořil proto Barèrův návrh na sjednocení země, ale byl odvážnější a kladl větší nároky. Chtěl radikalizovat jazykovou politiku. Žádal zavedení psané i mluvené francouzštiny do běžného života, navíc navrhoval přeložit krátká díla, písně a noviny do francouzštiny. Bylo rozhodnuto, aby *Comité d'instruction publique* zhotovila novou gramatiku a slovník francouzského jazyka.

Dotazník abbého Grégoire dodnes zůstává důležitým dílem. Je považován za první známý lingvistický výzkum v historii. Ceněným se stal především díky své strukturovanosti – obsah otázek zachycuje politickou, sociální a jazykovou stránku soudobého obyvatelstva napříč celou Francií.

⁴⁵ Grégoire, *Rapport sur la nécessité et les moyens d'anéantir le patois, et d'universaliser l'usage de la langue française*. Par Grégoire ; séance du 16 prairial, l'an deuxième de la République, Imprimerie nationale, 1794.

5 Výbor pro veřejné vzdělávání

V období revoluce jazyková otázka byla statutu veřejné záležitosti. Prostředkem pro uplatňování jazykové politiky se stalo vzdělávání. Postupně pro šíření revolučních myšlenek přestávaly stačit překlady dekretů. Francouzština už neměla být vnímána jako jazyk královský a jazyk vzdělanců; měla se stát jazykem národa. Mluvit francouzsky mělo znamenat oprostít se od Starého režimu a upevňovat demokracii, kterou přinesla Revoluce. Francouzský jazyk – jazyk *Deklarace práv člověka a občana* měl být vlastní všem občanům sdílející stejné hodnoty – hodnoty Republiky.

Jak ale rozšiřovat a prohlubovat znalosti francouzského jazyka u občanů, jestliže nemají možnost se tyto znalosti naučit? Prostředkem umožňující snazší expanzi francouzštiny se stalo veřejné vzdělávání⁴⁶.

5.1 Prostředek šíření národního jazyka – vzdělávání

V roce 1791 přispěl Charles Maurice de Talleyrand, reprezentující 3. stav v Národním shromáždění, přispěl svým prohlášením k soudobému jazykovému problému. *«Les Écoles primaires vont mettre fin à cette étrange inégalité : la langue de la Constitution et des lois y sera enseignée à tous ; et cette foule de dialectes corrompus, derniers restes de la féodalité, sera contrainte de disparaître : la force des choses le commande »*⁴⁷. Navrhl, aby v každém správním obvodu byly zřízeny **primární** školy vyučující francouzštinu - zdůraznil důležitost vzdělávání už od dětství. *« ... la meilleure [la méthode] de toutes pour enseigner une langue dans le premier âge de la raison, doit, en effet, se rapprocher de celle qu'un instinct universel a suggéré pour montrer à l'enfance de tous les pays le premier langage qu'elle emploie... »*⁴⁸. V těchto prvních školách viděl prostředek, jak dětem vstřípit francouzský jazyk už v brzkém vývojovém období, kdy se děti snadno učí novým věcem. Tím by byly vychovávány nové generace, pro které by francouzština byla přirozeným jazykem. Jeho návrh byl v roce 1791 možná ještě předčasným, avšak

⁴⁶ tzv. *Instruction publique*

⁴⁷ PERROT Marie-Clémence. *La politique linguistique pendant la Révolution française*. In: Mots, septembre 1997, N°52. Politiques linguistiques. pp. 160

⁴⁸ BRUNOT, Ferdinand a MONCASSIN, Suzanne, ed. *Histoire de la langue française des origines à nos jours. Tom 9, La révolution et l'empire*. Paris: A. Colin, 1967. 2 sv. (15, 616 s., s. 28, 618-1276), str. 97

položil základy pozdějšímu obvyklému studiu. Talleyard ale nebyl jediným, kdo navrhoval zahrnout do školního programu výuku francouzštiny. Nakonec bylo rozhodnuto. « *Il sera créé et organisé une instruction publique, commune à tous les citoyens, gratuite à l'égard des parties d'enseignement indispensables pour tous les hommes* »⁴⁹.

14. října 1791 byl Zákonodárným shromážděním vydán dekret o založení *Výboru pro veřejné vzdělávání*. Výbor měl na starosti organizaci základních škol na celém území Francouzské republiky. Jejich hlavním úkolem bylo vyučovat francouzský jazyk, práva člověka a občana, ale zároveň se věnovat dalším sektorům jako zemědělství, obchod či náboženství. Prvotně se snažili nalézt a vnést do běžného používání nová slova týkající se politického dění. Slovo *národ* získalo novou symbolickou hodnotu – znamenalo přijetí Republiky jako nového státního systému svými občany. Mluvit francouzsky bylo symbolem národní hrdosti.

První překážka se objevila hned zpočátku – bylo nutné vybrat vyučující. Bylo už tak složité najít ty, kteří by ovládali francouzštinu na určité úrovni, a ještě těžší bylo v tak malém množství lidí nalézt ty, kteří by francouzský jazyk mohli vyučovat. Důvodem nedostatku těchto kapacit bylo to, že většina francouzských mluvčích byla z řad šlechty a duchovenstva, tedy těch, kteří museli kvůli revolučnímu dění opustit Francii; ti zbylí byli pak shledáni nedostatečnými patrioty na to, aby mohli vyučovat mladé stoupence Revoluce. Musely být tedy založeny tzv. *écoles normales*, které by poskytly dostatečné vzdělání budoucím pedagogům. Začaly ale fungovat až roku 1793.

Z rozsáhlých diskuzí o primárních školách, které se konaly po Talleyardově návrhu, je nutno zmínit prohlášení jednoho z členů Zákonodárného shromáždění Nicolase de Condorcet. Roku 1792 se ve svém prohlášení *L'Organisation générale de l'instruction publique* věnuje jazykové otázce. Přestože se jeho prohlášení týkalo nastalého problému s výukou francouzštiny na základních školách, de Condorcet se výslovně nedotýká otázky, jak tuto výuku zajistit, stejně jako nikde není explicitně navrženo vypuzení regionálních jazyků. De Condorcet naopak navrhuje vyloučení

⁴⁹BRUNOT, Ferdinand a MONCASSIN, Suzanne, ed. *Histoire de la langue française des origines à nos jours. Tom 9, La révolution et l'empire*. Paris: A. Colin, 1967. 2 sv. (15, 616 s., s. 28, 618-1276), str. 98

latiny ze základního vzdělání. Učení se z paměti svatým textům, kterým děti ve skutečnosti ani nerozumí, neslouží ničemu. Prosazuje výuku francouzštiny a ve francouzštině. Ovšem je nutno znát základní gramatické jevy ještě předtím, než se začne francouzština praktikovat. « *Ils [les enfants]acquerront avec aussi peu de peine les connaissances grammaticales ou d'orthographe nécessaires pour que la langue et l'écriture de la généralité des citoyens se perfectionnent peu à peu*⁵⁰ ; *et il est important, pour le maintien de l'égalité réelle, que la langage cesse de séparer les hommes en deux classes*⁵¹ »⁵². De Condorcet tímto hlásá, že francouzština by měla být jen jedna s jedinou podobou, neakceptuje její varianty⁵³ a mírou dovednosti ovládat francouzštinu dokonce člení obyvatele na dvě společenské třídy. Rozděluje občany na ty, kteří ovládají francouzštinu perfektně a na ty, kteří tento jazyk neznají nebo jim činí problémy plynule konverzovat. Připomeňme, že jedním z hlavních cílů revoluce bylo zrušit privilegované společenské třídy. Navrhl, aby se gramatické jevy, které je nutné znát, abychom mohli psát a číst ve francouzštině, vyučovaly na středních školách.

Ještě pořád jsme v době, kdy se dekrety překládají do patois. Navíc v některých regionech, např. Alsasko, je zcela odmítán francouzský jazyk jako jednotný. Přesto tyto návrhy a opatření týkající se vzdělávání umožnily postupné ustalování francouzštiny jako národního jazyka a začaly se podílet na vypuzení regionálních jazyků.

A jak se k šíření francouzského jazyka stavěli sami studenti? V Paříži bylo založeno roku 1790 *Collège d'Harcourt*, kde probíhal na žádost studentů kurz francouzštiny. Na venkově byla latina vždy vyučována, zatímco francouzština byla prezentována jako složitý předmět. Žáci štrasburského gymnázia se roku 1789 snažili zlepšit ve francouzštině a hlavně ve výslovnosti. « *On se propose d'apprendre cette langue aux Allemands, l'autre [classe de la langue française]est destinée à enseigner*

⁵⁰ Obsaženo v Condorcetově prohlášení z roku 1792

⁵¹ Tato poznámka byla přidána až roku 1793

⁵² BRUNOT, Ferdinand a MONCASSIN, Suzanne, ed. *Histoire de la langue française des origines à nos jours. Tom 9, La révolution et l'empire*. Paris: A. Colin, 1967. 2 sv. (15, 616 s., s. 28, 618-1276), str. 101 - 102

⁵³ Dnes se rozlišuje např. francouzština standardní či hovorová

le françois par principes à ... qui voudront se mettre en état de le parler, et de l'écrire avec pureté et élégance »⁵⁴.

První tři revoluční roky se mohly zdát plné slibů lepší budoucnosti a vzdělanosti. Stále se však čekalo na nějaký zákon, s kterým by se tyto činnosti daly do pohybu. Nic se nedělo, nespočet plánů přišlo nazmar. Nakonec Konvent stanovil zcela novou podobu Veřejného vzdělání.

5.2 Aktivity Výboru veřejného vzdělávání po roce 1792

Jazyková politika se kolem roku 1792 začínala odklánět od svého původního úmyslu tolerovat minoritní jazyky. Jak lze sledovat z dosavadních zjištěných poznatků, v letech 1792 - 1794 byla jazyková otázka jedním z hlavních témat, kterým se v té době Konvent zabýval. Gregoire začal zpracovávat výsledky svého výzkumu. Od konce roku 1792 byl vypracováván projekt o vzdělávání na základních školách, byl zvolen prezident Výboru pro veřejné vzdělávání. Měl za úkol *« de présenter des articles additionnels au titre des écoles primaires, pour les citoyens de la République qui n'entendront point la langue française »⁵⁵.*

Ve svém příspěvku (roku 1792) François Xavier Lanthenas, člen Výboru pro veřejné vzdělávání, prohlašuje, že je nutné odstranit *patois*, vyzdvihuje francouzský jazyk jako jednotku spojující všechny občany. *« Il faut que les intérêts de la République soient maintenant connus de tous ses membres : et ils ne peuvent l'être comme il convient, qu'en rendant la langue nationale parfaitement familière à tous »⁵⁶.* Zároveň ale ještě obsahuje loajalitu vůči *patois* na francouzském území.

Tyto návrhy byly poté zformulovány do projektu jazykového dekretu vydaného téhož roku. Článek 1 ustanovoval francouzštinu jazykem vzdělávání: *L'enseignement public sera partout dirigé de manière qu'un de ses premiers bienfaits soit que la langue française devienne en peu de temps la langue familière de toutes*

⁵⁴BRUNOT, Ferdinand a MONCASSIN, Suzanne, ed. *Histoire de la langue française des origines à nos jours. Tom 9, La révolution et l'empire*. Paris: A. Colin, 1967. 2 sv. (15, 616 s., s. 28, 618-1276), str. 125

⁵⁵*Ibid.*, p. 135

⁵⁶*Ibid.*, p. 136

*les parties de la République*⁵⁷. Naopak další články povolovaly určité ústupky od striktního nařízení používat francouzštinu:

Art. 2. A cet effet, dans les départements où la langue allemande s'est conservée jusqu'à présent, on enseignera à lire et à écrire tant en français qu'en allemand...

*Art. 3. Dans les contrées où l'on parle un idiome particulier, on enseignera à lire et à écrire en français ; dans toutes les autres parties de l'instruction, l'enseignement se fera en même temps dans la langue française et dans l'idiome du pays, autant qu'il sera nécessaire pour propager rapidement les connaissances utiles*⁵⁸.

Ostatní články se týkaly učitelů francouzštiny, především oněch na malých městech, a výuky. Např. bylo doporučeno, aby si učitel, který je schopný vyučovat jen v němčině, přizval na pomoc zástupce, který by vyučoval ve francouzštině. Republika upevňující svou pozici se mohla těmito nařízeními zdát ohleduplná vůči jazykovým menšinám, ovšem již zde jsou zárodky omezení, která s sebou tato ohleduplnost nesla. Dle těchto nařízení se francouzština měla vštěpovat do jazykových dispozic občanů přirozeně a plynule. Nová generace potomků (především těch na venkově a v pohraničních oblastech) by se francouzštinu měla učit od základní školy, a zároveň by v sobě udržovala povědomost o *patois*, kterými se hovořilo v regionu. Francouzštině by tím zůstal stále status nadřazenosti, status úředního jazyka a jazyka vzdělaných vrstev. Tím by společnost byla stále charakterizována dvěma jazykovými třídami, což odporovalo myšlence rovnosti. Jazyk musel být jednotný. Bylo nutné odstranit *patois*.

27. ledna 1794 byl vydán zákon, který nařizoval poslat učitele francouzštiny «...dans chaque commune de campagne des départements du Morbihan, du Finistère, des Côtes-du-Nord et dans la partie de la Loire-Inférieure dont les habitants parlent l'idiome appelé bas-breton » a «dans chaque commune des campagnes des départements du Haut et Bas-Rhin, dans le département de la Corse, dans la partie du département de la Moselle, du département du Nord, du Mont-Terrible, des Alpes maritimes, et de la partie des Basses-Pyrénées dont les habitants

⁵⁷BRUNOT, Ferdinand a MONCASSIN, Suzanne, ed. *Histoire de la langue française des origines à nos jours. Tom 9, La révolution et l'empire*. Paris: A. Colin, 1967. 2 sv. (15, 616 s., s. 28, 618-1276), str. 136

⁵⁸*Ibid.*

parlent un idiome étranger »⁵⁹. Jak ukázaly odpovědi na Grégoirův dotazník, respondenti se stavěli kladně ke sjednocení jazyka, a proto byl tento dekret přijat u vzdělaných vrstev s nadšením. Do projektu jednotného jazyka se vkládaly velké naděje. Od nynějška mohli revolučním a osvícenským myšlenkám porozumět lidé v celé zemi. Ale jak jsme mohli vidět v kapitole o Grégoirově výzkumu, byli vybráni respondenti, kteří se hlásili k Revoluci a kteří všichni mluvili francouzsky, tedy jich se negativní důsledky jazykového sjednocení netýkaly.

Kladné přijetí zákona se ovšem nekonalo mezi lidovými vrstvami. Například v Alsaskuž od roku 1793 probíhaly spory mezi reprezentanty Republiky, kteří zde nechtěli pouze rozšiřovat francouzštinu, chtěli vymazat regionalismus - už tehdy zakazovali jakýkoliv jiný jazyk (zde němčinu) během oficiálních obřadů, a místními obyvateli. 14. dubna 1794 bylo v departmentu Dolní Rýn nařízeno přepsat veškeré administrativní dokumenty do francouzštiny a byla zrušena schůze německé Společnosti Jakobínů. Bylo shledáno, že pouhé vyučování francouzštiny nestačí. Vše, co se děti naučí ve škole, stejně zapomenou, protože v rodinném prostředí se stále mluvilo německy. Měla být proto stanovena opatření, která měla usnadnit přijetí francouzštiny. Obyvatelům tohoto departmentu, kteří mluvili francouzsky a byli tedy „lepšími patrioty“, bylo dáno přední právo na nákupy; měl zde být zrovnoprávněn počet občanů mluvících francouzsky a německy tím, že sem měli být posláni další občanémluvící francouzsky. Tato opatření však nevyšla v platnost, ale zůstala v povědomí místních obyvatel a posílila jejich nenávist.

5.3 Uvolnění poměrů po červencovém převratu 1794

S uvolňující se jazykovou situací v zemi se začaly rušit také některé školské dekrety. *Patois* nabývaly opět statutu jazyka. 19. a 20. října 1794 Výbor pro veřejné vzdělávání schválil nový program, který povoloval vyučování v jiném jazyce než francouzském:

Art. 3 : Dans les contées où l'on parle un idiome particulier, l'enseignement se fera en même temps dans l'idiome du pays et en langue française, de manière qu'elle

⁵⁹DUVERGIER, Jean Baptister. *Collection complète des lois, décrets d'intérêt général, traités interanationaux, arrêtés, circulaires, instructions, etc.* Svazky 7–8. Paris, Société du Recueil Sirey, 1838. 563 s.

*devienne dans peu de temps d'un usage familier à tous les citoyens de la République.*⁶⁰

Kolem toho článku se ale vedly debaty. Některé názory tvrdily, že s tímto povolením bude stagnovat expanze francouzštiny a že se opět vrátí situace, kdy lidé budou mluvit jen svým mateřským jazykem, kterým touto dobou rozhodně ještě nebyla francouzština. Dosáhnout toho, aby se francouzština stala všeobecně mluveným jazykem, lze pouze tehdy, když budou děti ve školách nuceny se ji učit, osvojí si ji a rodiče si na ni začnou postupně také zvykat. Protinázor byl takový, že v jazykové situaci, v jaké se země nyní nacházela, není možné vyučovat výhradně ve francouzštině. Do škol přicházejí totiž děti v 6 – 7 letech a neznají nic jiného než mateřský idiom. Poukazovalo se na to, že Výbor pro veřejné vzdělávání neupustil od názoru, že je potřebné sjednotit jazyk, ale ke sjednocení volí jiný přístup. Francouzština se měla postupně dostávat do podvědomí obyvatel. Dekret byl nakonec i přes protesty přijat.

Jestliže se nepodařilo prosadit francouzštinu nad dialekty a *patois*, rozhodně se podařilo prosadit francouzštinu v rovině univerzitního vzdělávání. Francouzština nahradila latinu, stala se univerzitním jazykem. Během tohoto období se objevily pokusy znovu ustanovit francouzštinu národním jazykem, ale žádná oficiální úprava ústavy se nekonala. Byl pouze upraven plán primárních a centrálních škol a novelizována gramatika.

⁶⁰ BRUNOT, Ferdinand, Suzanne Moncassin, ed. *Histoire de la langue française des origines à nos jours. Tom 9, La révolution et l'empire*. Paris: A. Colin, 1967. 2 sv. (15, 616 s., s. 28, 618-1276), str. 311

6 Francouzská akademie v revolučním období

6.1 Starý režim a Akademie

Francouzská akademie byla založena roku 1635 na popud kardinála Richelieua a jejím hlavním cílem bylo « *de travailler à la pureté de la langue et de la rendre capable de la plus haute éloquence* »⁶¹. Richelieu spatřoval v Akademii možnost, jak zvýšit prestiž Francie a francouzského jazyka, který se právě v 17. století šířil i do okolních států. Jak již bylo zmíněno výše, Akademie měla vytvořit slovníky, gramatiky, poetiky a rétoriky, aby se francouzský jazyk etabloval jako ucelený. V jejím čele stálo a dodnes vždy stojí čtyřicet tzv. nesmrtelných⁶², vybraných z politických, literárních, vědeckých a lingvistických kruhů.

Po založení byla Akademie pod ochranou kardinála Richelieua. Její postavení ve společnosti nebylo jednoduché. Existovaly ještě další akademie - *l'Académie des sciences* a *l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, ovšem jediné Francouzská akademie se mohla nazývat pouze Akademie. To byl důvod k závisti. V průběhu 17. a 18. století se na ní snášela kritika a zesměšnění v podobě pamfletů a komedií, většinou ze strany odmítnutých kandidátů. I přes tuto snahu si držela svou pozici vážené instituce. V 18. století, století osvícenců, byla Akademie velmi obdivovanou institucí. Před revolucí byla Akademie chráněncem Ludvíka XVI. a v té době získávala prestiž po celé Evropě. Všechny vládní návštěvy přijíždějící do Paříže neopomenuly navštívit slavnou Akademii. Vrcholu své slávy dosáhla roku 1782, kdy byl přijat de Condorcet. Akademie byla oslavována veřejností.

6.2 Akademie v období Revoluce

Na počátku Revoluce byla Akademie vnímána rozporuplně – na jedné straně byla kritizována a zesměšňována ze strany « *des gens d'esprit* »⁶³, kteří tvořili část každé politické strany; a naopak Akademie byla oblíbená u široké veřejnosti díky

⁶¹ CASTRIES, René, *La Vieille dame du quai Conti : une histoire de l'Académie française*. Librairie Académique Perrin Paris, 1978, str. 126 - 127

⁶² nesmrtelní – post v čele Akademie je na celý život

⁶³ GASTON Boissier, *La Suppression des Académies en 1793*, Paris, *Revue des Deux Mondes*, 5e période, tome 40, 1907, str. 734

svémupřínosu novátorských nápadů. Náhle však došlo ke změně názorů. Akademie čelila vlně kritiky a musela se začít bránit. Se slábnoucí mocí monarchie se Akademii začalo vyčítat přílišné republikánství (což se jeví jako paradox – nakonec to byla Republika, která zrušila Akademii pro její status královské instituce).

Roku 1789 se Revoluce snažila zničit veškeré orgány a instituce monarchie. Ze strany literárních umělců byla Akademii vyčítána privilegovanost, bohatství a tyranie, můžeme říci jakýsi kult Akademie, který znemožňoval ostatním umělcům proslavit se. Kvůli její slávě v době Starého režimu ji politici označili za nepřítele nového režimu, nepřítele Revoluce. Byly jí vyčítány také vnitřní spory a taky podivný způsob, jakým byli vybíráni členové Akademie.

Zrušit instituci takové hodnoty, jakou měla během století a půl své existence, bylo důkazem revoluční moci. Revoluce svou tendenci ke zrušení dosavadních tradic, zvyklostí nebo režimu netajila. Jedním z prvních velkých útoků proti starým institucím, i když Akademie zde nebyla přímo označena, bylo prohlášení Rabauta Saint-Etienna, člena Národního shromáždění: « *Tous les établissements anciens nuisent au peuple. Il faut donner aux esprits une autre direction, changer les idées, détruire les usages, renouveler les hommes et les choses, enfin tout recomposer* »⁶⁴. Akademie byla označena za instituci určenou k likvidaci.

Jednání o budoucnosti akademií začalo v roce 1790. Akademie disponovaly tak malou popularitou, že Národní shromáždění nevidělo důvod, proč je zachovávat. Nakonec bylo nařízeno do tří měsíců vypracovat plán, který by upevnil jejich postavení. Akademie okamžitě sestavila komisi, která měla plán vypracovat. Snažila se přizpůsobit očekávání a vylepšit vše, co se jí vyčítalo. Bylo rozhodnuto například nevyhýbat se politickým či náboženským záležitostem, aby tak byla respektována všechna práva. Na výčitku, jakým způsobem se vybírají členové Akademie, reagovala ustanovením « *qu'elle regardera désormais les talons et les ouvrages comme les seuls titres académiques* »⁶⁵. Měla se zřeknout své věrnosti a ochrany krále, nad čímž Akademie váhala. Přes všechny ústupky, které Akademie postoupila,

⁶⁴ CASTRIES, René, *La Vieille dame du quai Conti : une histoire de l'Académie française*. Librairie Académique Perrin Paris, 1978, str. 247

⁶⁵ GASTON Boissier, *La Suppression des Académies en 1793*, Paris, *Revue des Deux Mondes*, 5e période, tome 40, 1907, str. 746

nemohla být tato reforma přijata. Revoluce nechtěla Akademii reformovat, chtěla ji zrušit.

Během let 1798 – 1792 měla Akademie své zastoupení v Národním shromáždění. Její situace byla přesto nestabilní. Akademie byla podřizena novému režimu. Vše vyvrcholilo 8. srpna 1793, kdy Konvent vydal nařízení o zrušení Akademií a literárních společností. «*Toutes les Académies et Sociétés littéraires patentées par la nation sont supprimées* »⁶⁶. Všechny tyto instituce měly být zapečetěny úřední pečeti. Je zajímavé, že vykonavateli toho rozkazu byly dva komisaři, kteří se dříve ucházeli o místo v Akademii, ale byli odmítnuti. Tento čin jistě cítili jako zadostiučinění. Čtyřicet nesmrtelných bylo vzato do vězení, někteří spáchali sebevraždu. Francie byla zdevastována vítězstvím Republiky. V červnu 1794 byl vydán dekret, který konfiskoval majetek Akademií a Literárních společností do vlastnictví Republiky.

V říjnu roku 1795 bylo rozhodnuto, že budou vytvořeny nové literární a vědecké instituce. Výsledkem bylo založení Národního institutu⁶⁷, který měl shromažďovat nové poznatky a věnovat se umění a vědě. Byl dokonce přijat dekret, který znovu otevřel zrušené instituce vyjímaje Akademii, která byla nahrazena Národním institutem. Institut byl rozdělen do 3 oborů, ze kterých se vydělovaly další subdisciplíny. Prvním oborem byla matematika a fyzika (tento obor lze připodobnit bývalé Akademii věd), druhý obor se zabýval politickými záležitostmi, specializoval se na filosofii a literaturu s ní spojenou. Třetím oborem byla literatura, která byla podrozdělena na obor gramatiky, poezie, malby, hudby, architektury atd. První zasedání Institutu proběhlo v roce 1796. Projednával se zde nový řád, který zavrhoval staré uspořádání.

Roku 1797 byl na půdu Institutu zvolen Napoleon Bonaparte. V té době už byl ve Francii známou osobností a jeho vliv narůstal. Roku 1800 se ze strany Napoleonova bratra Luciena objevily pohnutky ke znovuotevření Akademie, ale tento čin byl uskutečněn až v roce 1803.

⁶⁶ CASTRIES, René, *La Vieille dame du quai Conti : une histoire de l'Académie française*. Librairie Académique Perrin Paris, 1978, str. 258

⁶⁷ Institut national

Závěr

Cílem této práce bylo podat přehled o jazykové situaci Francie v době předrevoluční a revoluční, nastínit prostředky, kterými se stát snažil dosáhnout jazykového sjednocení a jak velká byla úspěšnost těchto snah.

Francie se už od svého vzniku setkávala s jazykovou nejednotou, která byla důsledkem invazí několika kmenů. Francouzský jazyk je jazykem kreolským. Francouzštinu silně ovlivnil například keltština nebo germánština mísící se s franckým jazykem (dnešní francouzština); ale především latina, ze které se francouzština vyvinula. Její modifikované formy bylo možno slyšet po celé zemi. A právě tak došlo k jazykovému rozdělení země. Přehled jazykových variant jsme podali hned v úvodu práce.

Už ve 12. století začal narůstat vliv francouzského idiomu a to díky snahám o centralizaci státu v okolí Paříže, kde se tímto jazykem hovořilo. Francouzština získávala na obdivu. Až do té doby lze hovořit o přirozeném vývoji jazyků na území Francie. Zlom přišel v 16. století v podobě nařízení *Villers-Cotterêt*, které oficiálně zavedlo používání francouzštiny namísto latiny, alespoň v oblasti administrativní. O úplné vypuzení latiny se zasadila až Revoluce. Dalším důležitým mezníkem bylo 17. století. Francouzština už měla status diplomatického a prestižního jazyka a monarchie se o něj začala zajímat. Roku 1635 byla založena Francouzská akademie, jejíž hlavním cílem byla péče a rozšiřování francouzského jazyka. Přesto šíření francouzštiny nebylo tak rychlé. Tvorba slovníku trvala 70 let, gramatika byla sestavena až na počátku 20. století. Byly ovšem vytvořeny pravidla *Bonusage* a francouzština tak získala konkrétní podobu a stala se normovaným jazykem.

Vývoj jazyka prošel v období Starého režimu důležitým vývojem – vyvíjely se jeho normy. Z tohoto období pochází základní podoba francouzštiny, jak ji známe dnes. Francouzština byla prestižním jazykem vzdělanců a diplomatů, byla uznávána i v okolních státech. Přesto se monarchie nijak konkrétně nesnažila ustanovit francouzštinu jediným povoleným jazykem. Dialekty *apatoisse* mluvilo po celé zemi.

Markantní zvrát ve vývoji přinesla až Francouzská revoluce v 18. století. Osvícenské myšlenky šířící se Evropou ovlivnily dění i ve Francii a přinesly s sebou touhu po rovnosti a občanských právech, tudíž po změně vládního systému. Po staletí

upevňována absolutistická monarchie se rozpadala. Inspirováni americkou *Deklarací nezávislosti*(1776) chtěli i francouzští obyvatelé svoji ústavu. *Deklarace práv člověka a občana* vznikla v roce 1789, teda hned na počátku revoluce, a obsahovala ustanovení základních práv a svobod člověka. Otázka národního jazyka v tomto období nebyla hlavním tématem, ani Deklarace neobsahovala článek, který by se k této otázce vyjadřoval. První revoluční léta byla naplněna nadšením a očekáváním, co přinese nový režim a jak bude vypadat – alespoň ve větších městech. S formováním republiky se ale režim začal radikalizovat a do popředí se dostávalo hnutí jakobínů. Zvenkova se začínaly ozývat protesty požadující navrácení se k tradicím Starého režimu.

Jakkoliv Starý režim přispěl k formování francouzského jazyka, jazyková situace pro něj nebyla prioritou. Nesnažil se prosazovat francouzštinu. Centrální částí Francie byla Paříž a její okolí, a proto se král zajímal především o dění v této oblasti. Monarchie tedy poskytovala podmínky vyhovující jazykové roztržitosti země. Nová doba s sebou však přinášela nové smýšlení. Lidé chtěli rovnost před zákonem a osobní svobodu, tedy to, co jim Revoluce slibovala – sjednocení národa jednoho a nedělitelného, kde jsou si všichni občané rovni. Toto heslo se stalo hlavní myšlenkou jazykové politiky. Třídní rozdíly mezi občany byly totiž považovány za důsledek jazykové roztržitosti země. Na francouzštinu bylo nahlíženo jako na kultivovaný jazyk reprezentující privilegované vrstvy (královský dvůr, vzdělanci, ...). Regionální jazyky a *patois* byly naopak vlastní venkovanům a tzv. nižší třídě. Revoluce chtěla tyto rozdíly setřít. Zpočátku se zdála být tolerantní vůči *patois* a snažila se překládat dekrety vydané Ústavodárným shromážděním do *patois*. To však bylo finančně náročné a překlady byly často nepřesné. Navíc Revoluce potřebovala radikalizovat lid, potřebovala, aby její myšlenky byly šířeny přímo, ne prostřednictvím tlumočnicků.

Výsledky Grégoirova výzkumu o jazykové situaci Francie byly alarmující. Čtvrtina obyvatel nebyla schopna dorozumět se francouzsky nebo francouzštinu vůbec neznala. Hlavním cílem revoluční politiky se stala unifikace jazyka. Apelovala na občany – jeden národ musí mít jediný jazyk. Prostředkem šíření francouzského jazyka se stalo především vzdělávání. Byly zrušeny všechny Akademie a instituty,

kteří připomínaly Starý režim, a byl vytvořen nový Národní Institut, pod revoluční správou.

Byl vytvořen Výbor pro veřejné vzdělávání, který zorganizoval systém základních škol, ve kterých se měla vyučovat francouzština. Byl přijat dekret ustanovující francouzštinu jediným jazykem vzdělávání. Do „problematických regionů,“ kde měly regionální jazyky silnou pozici (Alsasko, Porýní, Bretaň, apod.), byli vysláni učitelé francouzštiny. Překážkou však byl malý počet lidí, kteří uměli francouzsky na takové úrovni, aby ji mohli vyučovat. Měly být proto založeny nové školy, které by napřed vyučily ony učitele. Šíření francouzštiny se nedařilo tolik, jak by si jednotná Republika přála. Proto byl v červenci 1794 vydán zákon, který ustanovoval francouzštinu oficiálním jazykem. Jakobínská republika se proměnila v teror nejen politický, ale i jazykový.

Lze konstatovat, že v období jakobínské diktatury byla jazyková otázka radikalizována. Se státním převratem v létě 1794 se však opět změnilы poměry a radikální jazyková politika značně ustoupila. Direktorium se snažilo být jazykově tolerantní vůči svým občanům. Bylo rozhodnuto, že hlavním jazykem vzdělávání bude francouzština, nicméně byly stanoveny případy, kdy vyučování může probíhat v patois. Expanze francouzštiny stagnovala. Nastala situace, kdy děti přicházející ze základních škol do vyšších ročníků francouzštinu neovládali. Z různých departmentů byly přijaty stížnosti o narůstajícím vlivu patois. Do konce roku 1799 už však nebyl stanoven žádný zákon (i když se o něm spekulovalo), který by povyšoval francouzštinu nad ostatní jazyky. Po státním převratu 1799 chtěl Napoleon skoncovat s nestabilní situací v zemi.

Přestože druhá polovina posledního desetiletí nepřinesla žádné markantní změny a události co se týče prosazování francouzštiny, přínos Revoluce v rovině jazykové je nezměrný. Revoluce převrátila dosavadní tradice, zasadila se o vnesení francouzštiny do výuky – gymnazijní i univerzitní, podpořila veřejné vzdělávání a především přinesla myšlenku jednotného národa, který sdílí jednotný jazyk. Na konci Revoluce stoupl počet obyvatel hovořících francouzštinou. Francouzština stále koexistovala s několika idiomy, ale během Revoluce se rozšířila navíc do lokalit, kde byla dříve neznámá. Francouzština začala být jazykem mluveným na celém území.

Dnes je francouzština oficiálním francouzským jazykem a drží si pozici předních světových jazyků.

Resumé

Ce mémoire se consacre à la question de la langue uniforme française, notamment à l'évolution de la langue pendant la Révolution. Le but de ce travail est de comparer la situation linguistique dans l'Ancien régime avec celle pendant la Révolution, révéler les moyens de l'unification du langage et décider si on a réussi à l'unifier.

À cause de plusieurs idiomes qui se distinguent plus ou moins de la langue française, la nation n'est pas unie. Pour illustrer la situation linguistique, nous pouvons passer des idiomes diatopiques en revue. On différencie trois grands groupes des dialectes – le dialecte d'oc au sud de la France, le dialecte d'oïl au nord et le francoprovençal au sud-est. Ces dialectes se subdivisent encore en plusieurs plus petits dialectes et les patois. Il est clair que la situation linguistique dans ce temps est compliquée. C'est pourquoi la Révolution voulant unir la nation doit premièrement unir la langue.

Pour examiner l'évolution du français pendant la Révolution nous devons connaître l'attitude de l'Ancien régime envers cette problématique. La première ordonnance favorisant la langue française est celle de Villers-Cotterêts en 1539. Cette ordonnance donne un avantage au français face au latin. Pendant le 17e siècle la monarchie fait beaucoup pour la langue – L'Académie française a été fondée en 1635 alors la norme du français a été précisée. L'intérêt de l'Académie est de créer la grammaire, des dictionnaires etc. mais avec peu d'effet. Le français possède le statut d'une langue noble et diplomatique qui est admirée par d'autres nations, cependant même les Français ne parlent pas tous la langue française.

Au 17e siècle on parle aussi du mouvement du purisme. Le but des puristes est débarasser la langue des éléments nuisants; en ce qu'il s'agit de la langue française, on parle des éléments nuisants tels que des dialectes, des langues regionales ou des emprunts étrangers. Le Bonusage est alors créé. La monarchie n'accepte rien fait pour unifier la langue.

La Révolution est un événement remarquable dans l'histoire française qui contribue aux changements politiques et sociaux dans toute l'Europe. Pendant cette époque, la langue française se développe beaucoup. En comparaison avec l'Ancien

régime, la Révolution est plus radicale en favorisant le français. Après la prise de Bastille et la proclamation de la République, on a voulu unifier la nation et donc unifier la langue. Mais avec tous les idiomes, cette tâche n'est pas facile. Peu de la population parle le français sans problèmes. Jusqu'en 1793 on essaie de traduire des décrets dans tous les idiomes. Mais il y a déjà des pensées qui veulent anéantir les patois afin d'unir la nation.

Après la proclamation de la République en 1793, la question de la nation unie et de la langue unie est plus urgente. L'enquête de Grégoire et son Rapport sur la nécessité et les moyens d'anéantir les patois et d'universaliser l'usage de la langue française, publié en 1794, montre que beaucoup de Français ne parle pas français. La question de la langue apparaît alors comme centrale dans la politique révolutionnaire. On doit prendre des mesures tels que décréétisation des lois qui établissent le français comme la langue nationale ou qui donnent l'enseignement à tous les citoyens en français. Pour illustrer le pouvoir de la République, toutes les anciennes Académies et institutions sont supprimées et le nouveau Institut est fondé. Le Comité d'instruction publique est créé et finalement la loi décrétant une langue unique est établie en 1794. Cette période devient une terreur linguistique.

Le coup d'état de juillet 1794 diminue le radicalisme du régime et donc celui de la question de la langue. Les lois qui autorisent les autres idiomes sont instaurées. La République veut toujours une langue unique mais elle n'utilise pas la politique de la contrainte. Même des gens d'esprit font appel à une diffusion plus radicale du français. Mais jusqu'à la fin de la Révolution aucune mesure n'est décrétée.

La Révolution est une période importante dans l'histoire de la France. C'était pour la première fois que toutes les traditions et tous les usages de l'Ancien régime ont été renversés. La société a changé son caractère. La monarchie n'était pas encore née - un roi et ses sujets, maintenant il y avait la République - alors les gens égaux selon la loi. La Révolution a influencé des événements dans toute l'Europe. Beaucoup de pays d'inspirent de son idée d'une nation. Aussi la suite de la Révolution sur la question linguistique est grande. Le français est parlé dans les régions où il n'a jamais existé auparavant. Le nombre de la population parlant français augmente. La Révolution a contribué à l'expansion de la langue française dans l'Europe et à la création de la langue nationale qui est aujourd'hui le français.

Seznam použitých zdrojů

BERTILE, Véronique. *Langues régionales ou minoritaires et Constitution: France, Espagne et Italie*. Bruxelles: Bruylant, 2008. xviii, 516 s. Collection de droit public comparé et européen; 2. ISBN 978-2-8027-2530-5.

BRUNOT, Ferdinand, Suzanne Moncassini, ed. *Histoire de la langue française des origines à nos jours. Tom 9, La révolution et l'empire*. Paris: A. Colin, 1967. 2 sv. (15, 616 s., s. 28, 618-1276)

BUBEN, Vladimír. *O jazykové kultuře a purismu ve Francii*. Slovo a slovesnost. 1936, ročník 2, číslo 3, s. 171 – 182. ISSN 0037-7031
Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/>

CASTRIES, René, *La Vieille dame du quai Conti : une histoire de l'Académie française*. Librairie Académique Perrin, Paris, 1978, 477 p., ISBN 10: 2262001065

CERTEAU, Michel de, JULIA, Dominique a REVEL, Jacques. *Une politique de la langue: la Révolution française et les patois: l'enquête de Grégoire*. Paris: Gallimard, 2002. 472 s. Folio / Histoire. ISBN 2-07-042457-X.

GASTON Boissier, *La Suppression des Académies en 1793*. 1907, Paris, Revue des Deux Mondes, 5e période, tome 40, p. 721 – 751.

GRÉGOIRE, Henri. *Rapport sur la nécessité et les moyens d'anéantir le patois, et d'universaliser l'usage de la langue française*. 1794, Paris, Imprimerie nationale, p. 1 – 19.

KLINKENBERG, Jean-Marie. *La langue et le citoyen: pour une autre politique de la langue française*. 1. éd. Paris: Presses Universitaires de France, 2001. 196 s. La politique éclatée. ISBN 2-13-051983-0.

KRSKOVÁ, Alexandra. *Dějiny evropského politického a právního myšlení: (kapitoly z dějin)*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 563 s. ISBN 80-86432-24-6.

MELCHIOR-BONNET, Bernardine. *Les dictionnaires de l'homme du XXe siècle. Dictionnaire de la Révolution et de l'Empire*, Larousse, 1965.

PICOCHÉ, Jacqueline a Christiane MARCHELLO-NIZIA. *Histoire de la langue française*. éd. rev. et corr. Paris: Nathan, 1991, 397 s. ISBN 209190760x.

WALTER, Henriette. *Le français dans tous les sens*. Paris: R. Laffont, 1988. 384 s. La Fontaine des sciences.

Elektronické knihy

DUBOIS, Jean, et Giacomo, Mathée. Dictionnaire de linguistique. Larousse Paris, 2002, 568 s. Dostupný z: <http://archive.org/details/DictionnaireDeLinguistiqueDubois>

DUVERGIER, Jean Baptister. *Collection complète des lois, décrets d'intérêt général, traités interanationaux, arrêtés, circulaires, instructions, etc*, Svazky 7–8. Paris, Société du Recueil Sirey, 1838.563 s. Dostupné z: https://archive.org/details/bub_gb_Rc4xAAAAIAAJ

PERROT, Marie-Clémence. *La politique linguistique pendant la Révolution française*. In: Mots, septembre 1997, N°52. Politiques linguistiques. Dostupná z: http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/mots_0243-6450_1997_num_52_1_2474

Internetové zdroje

Assemblée nationale. *Assemblée nationale*. [online][cit. 2015-03-15]
Dostupné z: <http://www2.assemblee-nationale.fr/>

Assemblée nationale. *Déclaration des droits de l'homme et du citoyen de 1789*[online][cit. 2015-03-15]
Dostupná z: <http://www.assembleenationale.fr/connaissance/constitution.asp#declaration>

Conseil Constitutionnel. *La Constitution*. [online][2015-03-28] Dostupný z: <http://www.conseilconstitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/la-constitution-du-4-octobre-1958/la-constitution-du-4-octobre-1958.5071.html>

Portál Francouzské akademie. *Académie française*. [online][cit. 2015-03-20] Dostupný z: <http://www.academie-francaise.fr/>

Diplomové práce

KUČERA, Miloslav. *Velká francouzská revoluce – od jejího počátku po konec jakobínské diktatury*. Plzeň, 2012 [cit. 2015-03-15]. Dostupné z:

<https://otik.uk.zcu.cz/>

Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filosofická, Katedra historických věd. Vedoucí práce Prof. RnDr. Ivo Budil, Ph.D., DSc.

MIZERÁKOVÁ, Michaela. *Variety mluvené francouzštiny ve středozápadní Francii*.

Praha, 2012 [cit. 2015-03-18]. Dostupné z:

https://is.cuni.cz/webapps/zzp/search/?tab_searchas=basic&lang=cs

Bakalářská práce. Karlova univerzita v Praze, Filosofická fakulta, Ústav románských studií. Vedoucí práce PhDr. Jaroslav Štichauer, Ph.D.